

En ulvehistorie fra Østfold

Samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning

Ketil Skogen
Hanne Haaland

NINA Fagrapport 52

En ulvehistorie fra Østfold

Samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning

Ketil Skogen
Hanne Haaland

NINAs publikasjoner

NINA utgir følgende faste publikasjoner:

NINA Fagrapport

Her publiseres resultater av NINAs eget forskningsarbeid, problemoversikter, kartlegging av kunnskapsnivået innen et emne, og litteraturstudier. Rapporter utgis også som et alternativ eller et supplement til internasjonal publisering, der tidsaspekt, materialets art, målgruppe m.m. gjør dette nødvendig.

Opplag: Normalt 300-500

NINA Oppdragsmelding

Dette er det minimum av rapportering som NINA gir til oppdragsgiver etter fullført forsknings- eller utredningsprosjekt. I tillegg til de emner som dekkes av fagrapportene, vil oppdragsmeldingene også omfatte befaringsrapporter, seminar- og konferanseforedrag, års-rapporter fra overvåkningsprogrammer, o.a.

Opplaget er begrenset. (Normalt 50-100)

NINA Project Report

Serien presenterer resultater fra begge instituttenes prosjekter når resultatene må gjøres tilgjengelig på engelsk. Serien omfatter original egenforskning, litteraturstudier, analyser av spesielle problemer eller tema, etc.

Opplaget varierer avhengig av behov og målgrupper

NINA Temahefte

Disse behandler spesielle tema og utarbeides etter behov bl.a. for å informere om viktige problemstillinger i samfun-net. Målgruppen er "allmennheten" eller særskilte grupper, f.eks. landbruket, fylkesmennenes miljøvern-avdelinger, turist- og friluftslivskretser o.l. De gis derfor en mer populærfaglig form og med mer bruk av illustrasjoner enn ovennevnte publikasjoner.

Opplag: Varierer

Fakta-ark

Hensikten med disse er å gjøre de viktigste resultatene av NINAs faglige virksomhet, og som er publisert andre steder, tilgjengelig for et større publikum (presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivåer, politikere og interesserte enkeltpersoner).

Opplag: 1200-1800

I tillegg publiserer NINA -ansatte sine forskningsresultater i internasjonale vitenskapelige journaler, gjennom populærfaglige tidsskrifter og aviser.

Skogen, K. & Haaland, H. 2001. En ulvehistorie fra Østfold. Samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning. - NINA Fagrapport 52: 1-51.

Lillehammer, november 2001

ISSN 0805-469X

ISBN 82-426-1269-2

Rettighetshaver ©:

NINA•NIKU Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon:

Ketil Skogen

NINA, Lillehammer

Design og layout:

Kari Sivertsen

Tegnekontoret NINA•NIKU

Digitaltrykk: Norservice

Opplag: 300

Trykt på miljøpapir

Kontaktadresse:

NINA•NIKU

Tungasletta 2

7005 Trondheim

Tel: 73 80 14 00

Fax 73 80 14 01

www.ninaniku.no

Tilgjengelighet: Åpen

Prosjekt nr.: 172548002

Ansvarlig signatur:

Oppdragsgiver:

Norges forskningsråd

Direktoratete for naturforvaltning

Referat

Skogen, K. & Haaland, H. 2001. En ulvehistorie fra Østfold. Samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning. - NINA Fagrapport 52: 1-51.

Denne studien tar for seg forholdet mellom rovviltforvaltning, rovviltforskning og lokale aktører i Våler i Østfold. Å involvere lokalbefolkningen i forvaltningen anses som viktig både av prinsipielle, politiske grunner og for å dempe konflikter, og er derfor framhevet i Stortingsmelding nr 35, 1996-97 (Rovviltmeldinga). Våler er et område der en nylig har fått etablering av ulv, og hvor konfliktnivået har vært høyt. Samtidig foregår det ulveforskning i området, og en stor sporregistrering med betydelig frivillig deltakelse er gjennomført der. Dette gjorde Våler velegnet som lokalitet for en studie av dette temaet.

Selv om "samarbeid" og "lokal medvirkning" ofte framheves som veier til en rovviltforvaltning med lavest mulig konfliktnivå, er det ofte uklart hva dette skal innebære i praksis. Vår hypotese var at *praktisk samarbeid* mellom lokale aktører og forvaltningsorganer og forskning kan være egnet til å dempe konflikter, for eksempel i form av slike sporregistreringer som har vært gjennomført i Våler. Vi satte oss derfor som mål å undersøke om, og under hvilke forutsetninger, ulike former for kontakt kan bidra til dette. Med det som utgangspunkt ønsket vi å kartlegge kontakt og samarbeid mellom ulike grupper. Hensikten var også å finne ut hva slags oppfatninger de ulike gruppene hadde av hverandre, rovviltproblematikken og selve samarbeidet. Videre ønsket vi å se hvordan eventuelle motsetningsforhold kunne forstås i lys av mer allmenne konfliktmønstre i samfunnet.

Vi har basert oss på kvalitative metoder, i all hovedsak semi-strukturerte intervjuer, men også noe observasjon. Kvalitative metoder er best egnet når det er meningsdannelse og fortolkning som skal undersøkes, og når det ikke finnes så omfattende kunnskap om studiefeltet fra før. Undersøkelsen fokuserer på lokale aktører som har hatt eller kan forventes å få en rolle i et samarbeid mellom forvaltning, forskning og lokalsamfunn, ettersom de innehar posisjoner i det vi kan kalle det lokale naturforvaltningsfeltet som gjør det umulig å gå utenom dem. Disse informantenes holdninger er derfor svært viktige for hvordan samarbeidet skal utvikle seg.

Informantene kan deles inn i følgende grupper: Fylkesmannens miljøvernavdeling og SNO, forskere fra SKANDULV, rovviltkontakter, lokale jegere og hundefolk, og lokale "ulveinteresserte". Til sammen ble det gjennomført 17 intervjuer vinteren og våren 2001.

Et hovedfunn var at det pågikk fint lite samarbeid, og at det hersket en betydelig mistillit mellom aktørene fra det institusjonelle og det lokale nivået, og delvis også mellom de to gruppene av lokale aktører (jegere og ulveinteresserte). Forholdet syntes å ha forverret seg markert i løpet av de siste par årene. Sterkest kom dette til uttrykk som en lokal skepsis til hva forvaltningen og forskningen foretok seg, og til hovedprinsippene i dagens rovviltforvaltning. Denne skepsisen fantes, i varierende grad, både blant jegerne og de ulveinteresserte. Hos jegerne ga dette seg blant annet utslag i uvilje mot å delta i sporing og å melde fra om observasjoner. De ulveinteresserte ville gjerne delta, men følte at de ikke slapp til. Rovviltkontaktene, som var rekruttert lokalt, sto i en interessant og viktig mellomposisjon: De hadde stor legitimitet hos våre lokale informanter, samtidig som de nøt respekt i forvaltningen.

Denne situasjonen har oppstått dels som en følge av erfaringer de ulike aktørene har høstet i møte med hverandre, og dels er den uttrykk for samfunnsmessige spenninger på et mer allment nivå. De lokale aktørene syntes at de hadde omfattende kunnskaper om naturen og dyrelivet i sine nærområder, men følte ikke at disse kunnskapene ble tatt alvorlig verken av forvaltningen eller forskningen. Tvert imot følte de seg ofte latterliggjort. De syntes ikke at de fikk tilstrekkelig informasjon om forvaltningens og forskningens virksomhet. De mente dessuten at de kunne bidratt på mange områder, men ble holdt utenfor. Dette forsterket en avmaktfølelse

som sprang ut av en opplevelse av total mangel på innflytelse på de store linjene i rovviltpolitikken. Forvalterne og forskerne på sin side erkjente at informasjon og medvirkning burde vært prioritert høyere, men framholdt at dette dels er et ressurssspørsmål, og dels et spørsmål om manglende erfaring med et så konfliktfylt felt.

Vi så en klar sammenheng mellom de lokale informantenes opplevelse av avmakt i ulveforvaltningen og deres opplevelse av andre samfunnsmessige maktforhold. Vi tolker dette som uro over urban ekspansjon og svekkelse av økonomisk livsgrunnlag, servicenivå og tradisjonelle livsstiler på landsbygda. Dette er prosesser som klart demonstrerer hvor liten makt bygdefolk har over sin egen situasjon, og at Østfold nå har blitt forvaltningssone for ulv, setter for prikken over i'en for mange.

Det er imidlertid viktig å huske på at konflikten har en høyst materiell kjerne også i Østfold, selv om det er lite sau der: Ulven tar hunder og jaktbart vilt, og dens nærvær virker skremmende på en del mennesker. Og de gruppene som dermed rammes hardest, nemlig jegere, hundefolk og engstelige turgåere, omfattes ikke av erstatningsordninger eller forebyggende tiltak på den måten som husdyrbrukere gjør. Konfliktnivået ser likevel ut til å være minst like høyt som for eksempel i Østerdalen, og det gjør at vi må rette oppmerksomheten mot en sentral del av dagens ulveforvaltning, nemlig soneringspolitikken:

Det er liten tvil om at et av de tiltak som kan forventes å har størst konfliktdependende effekt er å starte ulvejakt som lokale jegere kan delta i. Jakt vil for det første bidra til å holde ulvebestanden i sjakk, og kanskje gjøre ulven mer sky. Men jakt kan også ha en viktig funksjon på et annet nivå, ved at den gir lokale aktører en følelse av å handle aktivt for å bringe en problematisk situasjon under kontroll. Følelsen av umyndiggjøring og avmakt på eget territorium var noe av det verste våre informanter opplevde, og det er liten tvil om at en mer aktiv rolle for lokale jegere kunne avhjelpe dette noe. Imidlertid er det lang fram til ordinær ulvejakt i Østfold, så lenge ulven er nærmest fredløs utenfor forvaltningssonen. Det er grunn til å tro at uttaket der vil bli såpass stort at det blir lite rom for jakt inne i sonen. Ved å praktisere en soneringspolitikk basert på husdymnæringas interesser (ulvesonen er lagt der det er lite sau), svekkes muligheten for å iverksette et viktig konfliktdependende tiltak i områder der ulven får etablere seg. Dette er områder med lite utmarksbeite, men med et konfliktpotensial som synes like stort som i saueområdene. Vi mener en bør se nærmere på soneringspolitikken i lys av dette, og tenke nøye over en oppmykning, kanskje i retning av det systemet en i dag har for gaupejakt.

I tillegg foreslår vi en rekke tiltak som er mindre dyptgripende, men som kan være viktige skritt mot et bedre klima for medvirkning og dialog. Primært peker vi på behovet for tilførsel av ressurser og kompetanse som setter forvaltere og forskere bedre i stand til å drive konfliktforebyggende virksomhet, noe som er vanskelig med de rammer de i dag opererer innenfor. Vi peker spesielt på betydningen av å involvere lokale aktører i den virksomhet som drives, og særlig i de mest profilerte aktivitetene (radiomerking og –peiling, fangst og felling). Dette må gjøres selv om det ikke alltid virker som det mest "rasjonelle" fra et forvaltnings- eller forskningssynspunkt. Videre er det behov for utvikling av en aktiv dialog med lokale aktører, men også for mer og bedre informasjon. Vi anbefaler dessuten at en forsøker å trekke inn flere typer lokale aktører, for eksempel skolen og frivillige organisasjoner uten en tradisjonell utmarkstilknytning. Dette kan bidra til å myke opp tilsynelatende fastlåste frontlinjer i det lokale meningslandskapet.

Emneord: Rowiltforvaltning, ulv, konflikt, medvirkning.

Ketil Skogen og Hanne Haaland

Norsk institutt for naturforskning (NINA), Avd for naturbruk, Fakkeltgården, 2624 Lillehammer

Abstract

Skogen, K. & Haaland, H. 2001. Collaborative efforts in wolf management in Østfold, Norway. - NINA Fagrapport 52: 1-51.

This is a study of collaborative efforts within large carnivore management in the small municipality of Våler in Østfold county (south-eastern Norway). Its focus is the relationship between managers, scientists and local actors. Involving local people in management is seen as important for general political reasons, and as a means of mitigating conflicts. Such involvement is therefore emphasised in Parliamentary White Paper no 35 1996-97, about large carnivore management in Norway. Wolves have arrived in Våler comparatively recently, and conflicts between government agencies and groups within the local community have been relatively intense. At the same time, a wolf research project goes on in the area, and a large tracking project with considerable voluntary participation has been carried out there. All together, this made Våler well suited as a study area for the issue in question.

Even if "collaboration" and "local involvement" are frequently emphasised as paths to a carnivore management with a minimal conflict level, it is often unclear what this is supposed to mean in practice. Our hypothesis was that *practical cooperation* between local actors, management agencies and the research community should have some effect toward subduing conflicts, for example in the form of such joint track registration efforts that have taken place in Våler. Thus, our aim was to investigate whether, and under which conditions, different forms of contact could contribute to this end. We therefore set out to map the actual contact and cooperation between different groups. We also wanted to determine what views the different groups had about each other, the large carnivore issue in general and of the collaboration itself. We further wanted to find out how potential tensions could be interpreted in the light of more general societal conflict patterns.

We chose to utilise qualitative methods, mainly semi-structured interviews, but also some observation. Qualitative methods are best suited to investigate meanings and interpretations, and to the investigation of issues where we have limited advance knowledge. The study focuses on local actors who have a role in some form of collaboration between managers, researchers and the local community, or who may be anticipated to have such a role in the future, as they hold positions in what we may term the local "nature management field" which make it impossible to ignore them. These informants' attitudes are therefore vital to the progress of collaborative efforts.

The informants may be divided into the following groups: Employees at government management agencies, researchers in the Scandinavian wolf-project SKANDULV, so-called "carnivore contacts", local hunters and dog owners, and local wolf enthusiasts. 17 interviews were conducted in the winter and spring 2001.

A main finding was that very little cooperation was in fact going on, and that there was a substantial distrust between the actors from the institutional and the local level, and to some extent also between the two groups of local actors (hunters and wolf enthusiasts). The situation seemed to have deteriorated sharply over the last two years. The most distinct manifestation of this was a strong local scepticism toward the actions of the government agencies, and toward the main principles in current carnivore management. This scepticism was found, to a varying degree, among the hunters as well as the wolf enthusiasts. The hunters were now reluctant to take part in tracking and to report wolf observations, whereas the wolf enthusiasts wanted to participate, but felt that they were not allowed to. The "carnivore contacts", who were recruited locally, were found to occupy an interesting and important intermediate position. The local informants trusted them and generally saw them as legitimate "locals", and at the same time they enjoyed respect among the managers.

This situation has emerged partly as a consequence of the experiences the different actors have from encounters with one another, but it is also a manifestation of societal tensions at a more general level. The local actors felt that they possessed extensive knowledge about nature and wildlife in their immediate surroundings, but they also felt that this knowledge was seldom taken seriously by the managers and researchers. On the contrary, they often felt that they were victims of ridicule. They also thought that they received too little information about the activities of managers and researchers in the area. They further thought that they could have contributed in several ways, but felt that they were excluded. This amplified a sense of powerlessness originating from a feeling of total lack of influence upon the basic principles of carnivore management. Managers and researchers did acknowledge that information and collaboration should have been given a higher priority, but maintained that this partly is a question of resources, and partly a question of lack of experience with a conflict-level this high.

There was an obvious relationship between the local informants' experience of powerlessness in relation to wolf management, and their experience of more general societal relations of power. We interpret this as an anxiety regarding urban expansion and deterioration of the economic basis, service provision and traditional lifestyles in rural areas. These processes clearly demonstrate how little power rural people have over their own situation, and the fact that Østfold has become part of the wolf management zone, is the ultimate proof of this for many people.

However, it is important to remember that the conflict has a distinct material core, even if there are few sheep in Østfold: The wolves attack dogs, they eat huntable game and they scare quite a few people. And the groups that are most strongly affected by these problems, that is, hunters, dog-owners and people who are afraid to go out, are not subject to compensation or damage prevention programmes in the same way as livestock herders are. But the conflict level seems to be just as high as in Østerdalen, for example, and this forces us to direct our attention to a basic element of today's wolf management, namely the zoning policy.

There is little doubt that one of the measures that potentially could have the greatest conflict-reducing effect is wolf hunting in a form which is open to local hunters. Hunting would contribute to keeping the wolf population down, and possibly render the wolves more reluctant to go near people. But hunting may also have an important function at a different level, by giving local actors a sense of active involvement in the curbing of a problematic situation. The feeling of powerlessness on their own turf was the worst part of our informants' experience, and a more active role for local hunters could most likely alleviate this situation. However, regular wolf hunting in Østfold may be far into the future, as long as the wolf is outlawed outside the management zone. This probably means that so many wolves will be killed outside the zone that there is little room for hunting inside it. Practising a zoning policy exclusively based on the interest of livestock farming (the zones are located where there are few sheep) means that implementing an important conflict reduction measure gets very difficult in areas where wolf populations will be allowed to grow. These areas have limited rough grazing of livestock, but the conflict potential seems as great there as in the sheep areas. We think that the zoning policy should be analysed in this light, and that a revision should be seriously considered, perhaps along the lines of the current system for lynx hunting. Lynx quotas are set for different regions, and then everybody can hunt lynx until the regional quota is filled.

We further suggest a number of measures of a less far-reaching nature, but which may be significant steps toward a climate that is more benevolent for dialogue and collaboration. Perhaps most importantly, we indicate that managers and researchers need more resources and training that will enable them to prevent conflict more efficiently. In particular, we emphasise the importance of involving local actors in management and research activities, and this is most important concerning the most visible – and perhaps controversial – of these activities, such as following radio collared animals and catching them for research purposes. This is essential even though it may not always be the most "rational" from a management or research point of view. Developing a dialogue with local actors is also necessary, as is more and better informati-

on. We also suggest that "new" types of local actors should be involved, such as schools and organisations without a traditional land use focus. This may contribute to towards a thawing of the apparently frozen local "opinion landscape".

Keywords: Large carnivore management, wolves, conflict, collaboration.

Ketil Skogen and Hanne Haaland

Norwegian Institute for Nature Research (NINA), Human-Environment Division, Fakkeltgarden, N-2624 Lillehammer, NORWAY.

Forord

Denne undersøkelsen er en del av prosjektet "Rovvilt og samfunn" (ROSA). Forskere fra Norsk institutt for naturforskning (NINA), Høgskolen i Hedmark, Norges landbrukshøgskole og Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har gått sammen om å undersøke både samfunnsmessige og biologiske sider av rovdyras eksistens i norsk natur. Undersøkelsen som presenteres her er finansiert av Norges forskningsråd og Direktoratet for naturforvaltning.

Vi vil takke våre informanter og alle andre som har bidratt med sin tid og med sine verdifulle synspunkter. Uten deres velvilje hadde det ikke blitt noen rapport.

Lillehammer, november 2001

Ketil Skogen
Hanne Haaland

Innhold

Referat	3
Abstract	5
Forord	8
1 Innledning	10
2 Ulvekonfliktene i Østfold	13
3 Formålet med undersøkelsen	15
4 Studieområde, metode og utvalg	16
5 Aktører og aktiviteter	18
Fylkesmannens miljøvernnavdeling	18
Statens naturoppsyn (SNO)	19
Forskningen	20
Rowiltkontaktene ⁴	21
De lokale aktørene	23
Jegerne	23
De ulveinteresserte	24
Kort oppsummering	25
6 Kamp om hva som er “fakta”: Hvor mange ulver er det, Hvor er de og hvordan oppfører de seg?	26
Andre kunnskapskonflikter	30
7 Hvem fikk være med da det gjaldt?	35
8 Soneringspolitikken	37
9 Makt og motstand	39
Utsetting av ulv og andre lyssky virksomheter	40
Forskernes rolle: Forstått som egeninteresse og lojalitet til staten	42
10 Muligheter og barrierer	44
Praktisk samarbeid	45
Dialog	46
Rowiltkontaktene	46
Innsatsområder	46
Nye grupper	47
Ressurser	47
De store linjene i ulveforvaltningen	47
11 Referanser	50

1 Innledning

I det siste tiåret har det vært en klar politisk målsetning å overføre større ansvar for miljøforvaltningen til et lokalt nivå, først og fremst til kommunene, men også til grunneiere og organisasjoner. Dette har man blant annet sett gjennom den såkalte MILK-reformen (Miljøvern i kommunene), som medførte overføring av ressurser, oppgaver og ansvar til kommunene. Kravet om driftsplaner for vilt og fisk som nå kommer sterkere og sterkere, er et uttrykk for et ønske om å ansvarliggjøre grunneiere og brukerorganisasjoner som jakt- og fiskeforeninger. I forhold til rovviltpolitikken som her er vårt fokus har en ikke tatt skrittet helt ut til kommunene, men det er etablert gaupe- og jervnemnder som har et visst forvaltningsansvar på regionalt nivå. I tillegg er det etablert Rådgivende utvalg for rovviltforvaltning i mange fylker (Guldvik & Arnesen 2001).

Det er flere grunner til at utviklingen går i denne retningen. Det handler selvsagt om det prinsipielt viktige i å inkludere de som berøres av et forvaltningsregime i utviklingen av det samme regimet. En beslektet motivasjon, som kanskje springer ut av mer akutte problemer, er ønsket om å redusere konflikter. En god del naturforvaltningsspørsmål kan være kontroversielle, og dette gjelder ikke minst rovdyr. Tanken er at større lokal innflytelse og medvirkning fra berørte grupper skal gjøre det lettere å nå fram til løsninger med bredere tilslutning enn nå. Derfor ser vi også en lignende utvikling i andre land, der målet er å redusere konflikter mellom grupper med ulike interesser, og ikke minst mellom sentrale myndigheter og deres overordnede målsetninger på den ene sida, og aktører med mer lokale perspektiver på den andre. Det prøves ut en mengde ulike løsninger for "collaborative management", "adaptive management", og hva det nå kalles (Bath 2000, Bath & Majic 2001, Blumenthal & Jannink 2000, Primm & Clark 1996, Shindler & Aldred Cheek 1999).

Kommunikasjon og lokal medvirkning fremheves derfor som en viktig del av forvaltningsstrategien i Stortingsmelding nr 35, 1996-97, den såkalte rovviltmeldinga. I denne meldinga har man delt inn medvirkning på ulike nivå, statlig, regionalt og lokalt. Det er særlig det siste, som i stortingsmeldingen kalles "informasjon og samråd med aktuelle brukere og lokalbefolkning" vi skal fokusere på i denne undersøkelsen. I rovviltmeldinga erkjenner man muligheten for store konflikter mellom forvaltning og lokale berørte parter, og den såkalte datakonflikten diskuteres, det vil si uenigheter rundt bestandsstørrelse, effektive tiltak ol. Reduksjon av datakonflikten kan oppnås gjennom "ulike former for målretta informasjonstiltak og utvikling av bedre kommunikasjon mellom partane" heter det i meldingen.

En god oversikt over bestandstall er viktig for rovviltforvaltningen. Sikre bestandstall gir større handlingsrom for en aktiv forvaltning, og er derfor både i forvaltningsmyndighetenes og de lokale aktørenes interesse. I rovviltmeldinga vektlegges derfor arbeidet med bestandsregistrering, og det heter blant annet: "Bestandsregistrering skal framleis vere ei viktig oppgåve for fylkesmennene si miljøvernavdeling og deira lokale kontaktnett. Ei slik desentralisert datainnsamling gir den naudsynte fleksibilitet og *nærleik til prioriteringar av ulike problemstillingar* (vår uthev.). Den enkelte fylkesmann kan difor i samråd med organisasjonane gjennomføre målretta undersøkingar i det enkelte fylke" (St.melding nr 35, 1996-97)

Samarbeid mellom lokale aktører og forvaltningsmyndigheter skal altså være et prinsipp i forvaltningen også for å unngå eller redusere konflikter. Gjennom for eksempel å samarbeide om bestandsregistrering kan en kanskje oppnå større kontakt og enighet mellom parter med ulike interesser. I dette prosjektet skal vi se nærmere på hva som gjøres i praksis: I hvilken grad eksisterer det et samarbeid mellom forvaltningsmyndigheter og lokale aktører? Har en eventuell kontakt og samarbeid ført til konfliktreduksjon, og har det vært nyttig i forhold til bestandsregistrering og den såkalte datakonflikten? Hvordan har man lyktes, eller eventuelt mislyktes? Det er også viktig å se på forskningen i denne sammenhengen, fordi forskningen leverer premisser til forvaltningen og til andre som tar beslutninger om rovviltpolitikken. Det er ofte er tett kontakt mellom forskning og forvaltning, og forskningen og forvaltningen er to dominerende

offentlige aktører i det vi kan kalle "roviltfeltet" – aktører som folk flest ofte kan ha problemer med å skille fra hverandre.

Østfold er valgt som studieområde på bakgrunn av flere forhold. I 2001 fikk Østfold status som forvaltningsområde for ulv. Situasjonen kan betegnes som relativt konfliktfylt etterhvert som ulvebestanden har fått vokse seg større i området. Strengt vern av ulv innen forvaltningsområdene ser ut til å vekke negative reaksjoner og stor motstand i brede lag av befolkningen. Det har tidligere vært gjort få studier av rovviltkonflikter i denne delen av landet, og det er også en viktig årsak til at vi retter blikket mot nettopp dette området. Det er også av spesiell interesse fordi det i dag foregår rovviltforskning (biologisk forskning) i flere Østfoldskommuner, og fordi større rovviltsporinger med mange lokale deltakere har vært gjennomført. Erfaringene fra området gir dermed grunnlag for å se hvordan slike samarbeidsprosesser forløper og hvilke resultater de eventuelt bringer.

Undersøkelsen inngår i det såkalte ROSA-prosjektet (ROvvilt og SAMfunn), som er et samarbeidsprosjekt mellom Norsk Institutt for Naturforskning (NINA), Høgskolen i Hedmark, Norges Landbrukshøgskole (NLH) og Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). De fire institusjonene har fått penger fra Norges Forskningsråd (programmet Landskap i endring) til et femårig prosjekt. Innen ROSA-prosjektet gjennomføres samfunnsvitenskapelig og biologisk forskning til nytte i forvaltningen av store rovdyrvårt prosjekt inngår som et delprosjekt her. En større grad av samarbeid mellom natur- og samfunnsforskere har etter hvert blitt et uttalt ønske innen rovviltforskningen, og en slik integrasjon er nettopp en av målsetningene til ROSA.

Dette er en rapport fra et *samfunnsforskningsprosjekt*. Samfunnsforskning om rovviltkonfliktene er viktig av flere grunner. Det er viktig å forstå at konfliktene rundt store rovdyr også er sosiale konflikter, det vil si konflikter *mellom mennesker* (det være seg kulturelle, økonomiske eller kunnskapsmessige) og ikke bare mellom mennesker og dyr. Rovdyrkonfliktenes sosiale dimensjoner består heller ikke bare i forskjellige økonomiske interesser knyttet til utmarksbruk, forskjellige fortolkninger av konflikter som utspiller seg mellom mennesker og dyr, eller forskjellige fortolkninger av rovdyrene som sådanne. Kulturelle og økonomiske maktforhold og sosiale endringsprosesser som ikke direkte påvirker verken rovdyrbestandene, husdyrholdet eller friluftslivet må tas i betraktning når rovdyrkonfliktene skal håndteres. Eksempler på dette kan være spenninger mellom befolkningsgrupper i byområder og på landsbygda, og ulikheter mellom generasjoner i holdninger til natur og dyreliv. Det betyr dessuten at holdninger til ulike *aktører* (altså mennesker) i feltet kan være like viktige for konfliktenes utvikling som holdninger til rovdyr og naturbruk, og at slike holdninger også må kartlegges og analyseres. Det er dette vi prøver å gjøre her, når vi ser på relasjonene mellom noen sentrale aktører i det vi kan kalle rovviltfeltet i Østfold.

Det er viktig at leseren hele tida har klart for seg at det vi skal studere er *menneskers forståelse av en situasjon*. Derfor er det ikke noe hovedmål for oss å beskrive hva som "faktisk" har skjedd her eller der. Det viktigste er å kartlegge og analysere folks *fortolkning* av hendelser og relasjoner, og de konsekvensene fortolkningen har for deres holdninger og handlinger. Dette er det sentrale enten man er opptatt av vitenskapelig forståelse av sosial interaksjon eller – som i dette tilfellet – praktiske konsekvenser for rovviltforvaltningen. For hvis folk *føler* at de behandles dårlig og utsettes for maktmisbruk – og det vet vi jo fra tidligere forskning at en del mennesker gjør i rovviltsaken – er det denne følelsen som preger deres holdnings- og handlingsmønstre. Hva en nøytral observatør, for eksempel en samfunnsforsker, måtte mene om et faktisk hendelsesforløp vil kanskje ikke være helt uten betydning, men noen særlig sterk faktor kan det neppe bli. Derfor er det mye viktigere – ikke minst om man har et *praktisk* siktemål – å forstå hvorfor folk reagerer som de gjør. Da har vi (og *vi* betyr her de som har mest makt til å påvirke situasjonen, først og fremst forvaltningsmyndighetene og politikerne) muligheter til å snu på flisa slik at vi ihvertfall eliminerer de mest destruktive prosessene i feltet.

Vi må dessuten gjøre det klart at denne undersøkelsen tar for seg aktører som har hatt eller kan forventes å få en rolle – mer eller mindre sentral – i et samarbeid mellom forvaltning, forsk-

ning og lokalsamfunn. Ikke alle tenkelige slike aktører, men noen av dem som framstår som sentrale i dag, og som det ikke vil være mulig å komme utenom i framtida (ikke at det er ønskelig å komme utenom dem heller, selvfølgelig). Utvalget av informanter er ikke *representativt* i noen streng forstand, verken for befolkningen i studieområdet eller for interessegrupper, organisasjoner eller for den saks skyld institusjoner som forvaltningsorganer og forskningsinstitutter. Nettopp disse informantene er likevel viktige for framtidige samarbeidsrelasjoner og – i kraft av sine posisjoner – også for utviklingen av det lokale meningslandskapet. De fleste leserne som har kjennskap til feltet vil nok også være enige i at vi for alle praktiske formål kan påberope oss en annen type representativitet: Det settet av aktører vi retter søkelyset mot i denne studien, finnes – om enn i litt ulike varianter – i svært mange lokalsamfunn som har store rovdyr i sitt nærområde. Derfor kan vi med stor grad av sikkerhet si at det bildet vi tegner av situasjonen i studieområdet vil være nyttig for å forstå hva som skjer andre steder også. Det vil ikke være helt dekkende for situasjonen der, men vi kan anta at det vil inneholde elementer som har overføringsverdi.

En annen viktig ting er at alle vi har snakket med er likeverdige som informanter, vi får i prinsippet like verdifulle data fra alle. Ingen kan gjøre krav på å presentere en "autorisert" versjon av en sak, enten de er ansatte hos Fylkesmannen, forskere eller – for eksempel – med i den lokale viltneimnda. Poenget for oss er nettopp å forstå hvordan ting kan se forskjellig ut fra forskjellige synsvinkler. Noen vil kanskje mene at vi lar de lokale stemmene få for stor plass, i forhold til de som kommer fra det vi kan kalle det institusjonelle nivået (forvaltningen og forskningen). Men det er gode grunner til å fokusere litt ekstra på de lokale aktørene: For det første er deres opplevelse av rovviltforvaltningen og rovviltforskningen relativt lite kjent. For det andre er det åpenbart slik at rovviltforvaltningen ikke kommer noen vei om en ikke får lokalbefolkningen involvert på en bra måte. Dette gjelder ikke minst personer i formelle og uformelle nøkkelposisjoner, slike som våre informanter. Derfor er det spesielt viktig å skaffe kunnskap om deres forståelse av situasjonen.

Vi kommer til å gjenta noen av disse poengene flere ganger, kanskje til kjedsommelighet. Men det er avgjørende at rapporten leses på riktige premisser, slik at feilslutninger unngås. Den mest nærliggende er kanskje at vi gir et "galt bilde" av situasjonen i Østfold. Men den situasjonen beskriver vi stort sett slik den oppleves av våre informanter, og derfor finnes det ikke noe "riktig bilde" som det er meningsfylt å forholde seg til i denne rapporten.

2 Ulvekonfliktene i Østfold

Etablering av ulv i Østfold i nyere tid skjedde først i 1998. I april det året ble den første ulven observert i Våler kommune. Rovviltkontakt ble tilkalt for å vurdere sporene, og man er ganske sikker på at dette er den første ulven som kom til området. Senere fant man også spor etter en annen ulv som ser ut til å ha krysset Glomma, og i 1999 hadde en familiegruppe etablert seg vest for elva. Samme høst mottok Direktorat for Naturforvaltning søknad om fellingstillatelse på sju ulver i Østfold, men denne ble avslått. På samme tid oppstod mistanken om at det fantes hybrider (krysninger av ulv og hund) i området. Arvematerialet fra en mulig hybridvalp påkjørt i Våler i oktober 1999 ble sendt til Sverige for analyse. I desember samme år ble en av valpene i flokken radiomerket. En ny ulv ble fanget og merket i januar 2000. Her slo man med en gang fast at dette ikke var snakk om noen hybrid fordi den allerede hadde blitt merket i Sverige. Derimot viste gentestingen av valpen som ble påkjørt at man også hadde hybridvalper, og i februar 2000 ble det åpnet for felling av fire slike. Det var fylkesmannen som fikk ansvaret for å gjennomføre fellingene, og det ble gjort ved hjelp av et håndplukket jaktlag. I 2000 registrerte man et nytt "ekte" kull 2000, med sju valper, og det var disse ulvene som utgjorde den såkalte Mosseflokkene i vår studieperiode, vinteren og våren 2001.

Fra første stund har det tilsynelatende vært massiv motstand mot ulvens etablering i indre Østfold. Gjennom mediene har vi fått et bilde av lokalsamfunn som slutter rekkene mot miljøvernere, naturforvaltning og sentrale myndigheter generelt. Som i andre ulveområder får vi inntrykk av at bygdefolket føler seg overkjørt av storsamfunnet (som en gjerne sier for tida), og påføres problemer og belastninger som reduserer livskvaliteten (et annet populært uttrykk). Og den egentlige grunnen er, forstår vi, at naturromantiske byfolk skal få kose seg med tanken på ulv i norsk natur, men – og det er viktig – på trygg avstand fra der de bor selv.

Slike oppfatninger har kommet til uttrykk på en rekke folkemøter med stort frammøte og høy temperatur. Mange medieoppslag har formidlet det samme bildet, som også reflekteres i de berørte kommunenes politiske vedtak og brev til sentrale miljøvernmyndigheter. Vi har fått organiserte grupper som "Kvinner for felling av ulv", og historier om ulv som oppfører seg truende og om ulovlig ulvejakt har versert på folkemunne og i lokale media. Østfold fylkeslag av Norges jeger- og fiskerforbund (NJFF) la fram et temmelig drastisk forslag til uttalelse om ulveforvaltningen på forbundets landsmøte i 2000. Dette forslaget var et motforslag til NJFFs aksept av å ha ynglende ulv i Norge. Det ble ikke vedtatt, og fikk for eksempel ikke støtte fra delegatene fra Hedmark (som vanligvis har vært av de mer beslutsomme i dette spørsmålet). Her utgjorde delegasjonen fra Østfold den absolutt hardeste antiulvefronten.

Ved første øyekast står vi overfor det samme konfliktbildet som vi kjenner fra andre deler av landet der ulven har slått seg til. Men det er også noen viktige forskjeller mellom Østfold og disse andre områdene, og disse forskjellene er viktige for å forstå hva som drivkreftene bak konfliktene.

Hvis vi sammenligner med kommunene i Østerdalen som har ulveproblemer i dag, ser vi raskt at bosettingsmønsteret er et helt annet i Østfold. Folketettheten er langt høyere, og "ulvekommuner" som Våler og Skiptvet preges i mye større grad av et jordbrukslandskap enn tilfellet er i for eksempel Stor-Elvdal og Rendalen. Skogteigene er små og omkranses av jorder, veier og bebyggelse. Dette er absolutt ikke villmark, og ulv som slår seg til her er aldri langt fra folk. Fra Våler kommunehus tar det en halv time å kjøre til Moss sentrum. Folk i indre Østfold er ikke vant til å tenke på lokalmiljøet sitt som villmark, selv om friluftsliv, og ikke minst jakt, har dype tradisjoner og er et viktig element i manges livsstil. De fleste i Våler har nok en eller annen kontakt med jegere og jakthunder, og elgjakta er en viktig del av lokalsamfunnets tidsregning, akkurat som i Østerdalen. Men ulv innpå husveggen er kanskje en sterkere opplevelse i et tett befolket kulturlandskap enn i områder med dype skoger og der det er andre store rovdyr fra før.

En annen tydelig forskjell er at det er mye mindre sau på utmarksbeite i Østfold enn i Østerdalen. I Østfold har det vært vanlig å gjerde inn beiteområdene. Selv om husdyrgjerder ikke er noe sikkert vern mot ulv, ble det i 2000 bare gitt erstatning for 19 ulvedrepte sau og ei kvige i hele fylket (Fylkesmannen i Østfold, Miljøvernavdelingen 2001). Delvis skyldes nok dette også bruk av høye elektriske gjerder (som det har vært gitt betydelige statlige tilskudd til). Men, selvfølgelig, der ulven *har* gått til angrep, har det medført store problemer for dem som har blitt rammet.

Likevel, det kan ikke være husdyrbrukernes problemer som driver fram et slikt konfliktnivå som vi har sett i kommuner som Våler og Skiptvet. Hva er det da? Før vi startet vår undersøkelse, hadde vi (som svært mange andre) dannet oss omtrent dette bildet av situasjonen:

- Folk er redde. Mange, særlig blant de eldre, tør ikke gå i skogen mer. Barna må ha skoleskyss fordi de ikke tør gå langs veien, særlig i mørket. Det hevdes med styrke at dette har redusert befolkningens livskvalitet, fordi de ikke lenger kan bruke naturen; ikke engang i sitt nærmeste nærmiljø. Der ulven holder til er det mange som ikke tør la småbarn leke ute uten tilsyn, fordi ulven mange ganger har kommet nær hus selv i dagslys. Kommunelegen i Våler uttalte ved flere anledninger i 2000 at frykten førte til at eldre og kronisk syke ikke lenger torde å mosjonere, slik at ulven også førte med seg somatiske helseproblemer.
- Ulven tar hunder. Fram til april 2001 var minst tolv jakthunder drept av ulv Østfold, og ulven hadde vært inne på flere gårdsplasser og truet hunder i bånd og i innhegning. Jakt med løshund, enten det gjelder hare eller elg, regnes ikke lenger som mulig. Det er små avstander i Våler, og folk er forberedt på at ulven kan dukke opp hvor som helst. Trening av jakthunder går derfor heller ikke. Dette hevdes å utradere en hel livsstil. Mange er også skeptiske til å ha med andre slags hunder i skogen, og dermed er det ikke bare jegerne som rammes.
- Det blir mindre jaktbart vilt, fordi ulven spiser det opp og skremmer det vekk. Det er en vanlig oppfatning at dette gjelder både elg og rådyr¹. Slik blir ulven en konkurrent, men først og fremst en faktor som hindrer utøvelsen av viktige fritidsaktiviteter. Å kunne drive med jakt og friluftsliv oppleves av mange som en viktig grunn til å bo på landsbygda. Ulik situasjonen i Østerdalen hører vi derimot lite om økonomiske konsekvenser for grunneierne, noe som trolig avspeiler både at elgjakta har mindre økonomisk betydning og en annen eiendomsstruktur.

Om dette er overdrivelser eller ikke, slik mange sikkert vil påstå, er ikke så relevant her. Det sammen gjelder spørsmålet om slike synspunkter er representative for befolkningen i området. Det kan vi ikke vite noe sikkert om, selv om tidligere forskning har vist at det lokale meningslandskapet i rovdyrområder kan være ganske sammensatt bak den enhetlige "fasaden" (Krange & Skogen 2001, Skogen 2000a). En spørreskjemaundersøkelse om holdninger til ulv i Hedmark, Akershus, Oslo og Østfold viste dessuten tydelig at det er betydelig skepsis til ulven på Østlandet. I Hedmark og Østfold svarte for eksempel 38 prosent at de var redde for ulv (Bjerke & Kaltenborn 2000). Hovedpoenget her er uansett at bildet vi skisserte ovenfor er *det bildet av dominerende oppfatninger og av kilder til konflikt* vi satt med før vi rykket inn og gjorde våre egne observasjoner.

¹ Man har ennå ikke klare tall som viser at elgbestanden direkte reduseres av ulv. I følge viltkonsulenten i Våler kommune har man kun registrert en liten nedgang i elgstammen den siste tiden. Dette kan ha naturlige årsaker, men man peker på at det i fjor ble det registrert tolv elg tatt av ulv, noe som gjør at man etter hvert forventer en nedgang som følge av ulven. Når det gjelder rådyr merker man ingen reduksjon foreløpig. Tvert i mot er det flere påkjørsler av rådyr nå enn tidligere, men dette kan også ha sammenheng med at det jantes mindre nå, noe som igjen er en konsekvens av at det er ulv i området.

3 Formålet med undersøkelsen

Selv om "samarbeid" og "lokal medvirkning" ofte framheves som viktige veier til en rovviltforvaltning med lavest mulig konfliktnivå (og i naturforvaltningsspørsmål generelt), er det ofte uklart hva dette skal innebære i praksis. Her i landet er gaupe- og jervnemndene og de rådgivende utvalg for rovviltforvaltning forsøk på å løsne de sentrale myndighetenes grep om rovviltforvaltningen. Men siden disse dekker hele fylker eller enda større områder, sier det seg selv at de for det første ikke blir særlig lokale, og at mange grupper med et sterkt engasjement i rovdyrspørsmål blir uten en representasjon som de selv vil oppleve som tilfredsstillende. Ingen av disse nemndene har dessuten noen myndighet i forhold til ulveforvaltningen. Fordi de store rovdyra stort sett bruker enorme områder, er det dessuten lite aktuelt å overføre omfattende forvaltningsmyndighet til det helt lokale nivået.

Vår utgangshypotese var derfor at *praktisk samarbeid* mellom lokale aktører og forvaltningsorganer og forskning kan være vel så godt egnet til å dempe konflikter. Vi satte oss som mål å undersøke om, og under hvilke forutsetninger, *personlig kontakt* så vel som *kontakt på systemnivå* (mellom forsknings- og forvaltningsinstitusjoner og lokale organisasjoner, for eksempel) kan bidra til nedbryting av mistillit. Dette kan tenkes å skje dels gjennom at folk rett og slett blir kjent og dels gjennom den anerkjennelse av "folkelige" bidrag som kommer til uttrykk gjennom deltakelsen som sådan. En kan også tenke seg at samarbeidet fører til en harmonisering av kriterier for godkjenning av observasjoner, og dermed til reduksjon av de såkalte datakonfliktene, det vil si striden om hvor mange dyr det *egentlig* er og hvordan de *egentlig* oppfører seg. Slikt samarbeid kan for eksempel handle om store rovviltregistreringer, slik en i lengre tid har praktisert det Sverige og i Hedmark. Der er inntrykket foreløpig at samarbeidet har en konfliktdependende effekt (se Skogen & Krange 2001). Men en kan tenke seg samarbeid om mange slags aktiviteter, og ikke alle behøver å foregå i så stor skala.

Med dette utgangspunktet var målet vårt å kartlegge kontakt og samarbeid mellom ulike grupper av aktører, fra forvaltning, forskning og lokalbefolkning, i et område med ulv. Hensikten var også å finne ut hva slags oppfatninger de ulike gruppene hadde av hverandre, rovviltproblematikken og selve samarbeidet. Videre ønsket vi å se hvordan eventuelle motsetningsforhold kunne forstås i lys av mer allmenne konfliktmønstre i samfunnet. Tidligere forskning tyder nemlig på at de konkrete interessekonfliktene som skyldes rovdyras atferd (at de tar sauer, jaktthunder og jaktbart vilt, og at de gjør noen redde) bare delvis kan forklare det konfliktbildet vi ser. I tillegg kommer motsetninger mellom akademisk og folkelig kunnskap, mellom by og land, og mellom tradisjon og modernisering – for å nevne noe (Krange 2001, Skogen 2001a, b).

Bedre kunnskap om dynamikken og mangfoldet i dette feltet er viktig for å kunne utvikle samarbeidsformer og forvaltningsmodeller som reduserer konfliktnivået så mye som mulig. I dag er de fleste tiltak rettet inn mot de økonomiske aspektene av rovviltkonfliktene, og dette er neppe tilstrekkelig om en virkelig ønsker et godt samarbeid med lokale aktører. Til slutt i rapporten vil vi derfor komme med noen betraktninger om hva som kan gjøres for å nærme seg et slikt mål.

4 Studieområde, metode og utvalg

Som nevnt innledningsvis var det flere forhold som gjorde Østfold til et egnet studieområde. I de siste årene har Østfold fremstått som et nytt konfliktområde i rovviltssammenheng, debattene om ulv har rast lokalt og konflikten har vært svært synlig både i media og på den lokalpolitiske dagsorden. Fremdeles er området lite undersøkt med tanke på rovviltkonflikter. Med den sterke fokuseringen som har vært på rovviltproblematikken i Østerdalen² den senere tid er det viktig å fordele forskningsinnsatsen over ulike geografiske områder.

At det svensk-norske forskningsprosjektet SKANDULV³ har aktivitet i Østfold hadde også betydning for valg av område ettersom kontakten mellom viltbiologisk forskning og lokale aktører er et sentralt tema. Det samarbeid som hadde funnet sted mellom lokalbefolkning og forvaltning i forbindelse med rovviltsporing var også et viktig argument for å velge indre Østfold. En stor rovviltsporing var planlagt for vinteren 2001, og vi håpet å få anledning til å observere denne.

I Østfold er det Våler kommune vi har valgt å sette fokus på. Den såkalte Mosseflokkens revir omfatter deler av kommunen, og SKANDULV-prosjektet har i lengre tid drevet radiopeiling av ulv i området. Det var også her deler av den store sporregistreringen fant sted i 1999. Videre er det en kjent sak at konfliktnivået i kommunen har vært relativt høyt, og ikke så lite medieeksponert.

Vi har basert oss på kvalitative metoder, i all hovedsak semi-strukturerte intervjuer, men også noe observasjon. Kvalitative metoder er best egnet når det er meningsdannelse og fortolkning som skal undersøkes, og når det ikke finnes så omfattende kunnskap om studiefeltet fra før. Det lange intervjuet har den fordelen at man får tid til å gå grundig inn på sakene. Man kan få utdypet hva *informantene* mener, og de kan få fram nyansene i sine synspunkter. I og med at det er meninger og hvilke *sammenhenger* disse meningene inngår i som er vårt tema, er det viktig at informantene får tid til å snakke om det de mener nettopp i sammenheng med det livet de lever ellers. Alternativet, som ofte er spørreskjemaet, blir vanligvis mer overflatisk. Alle som har fylt ut et spørreskjema vet at de ferdige svaralternativene ofte ikke passer helt med det man mener. Men, i forhold til spørreskjemaet har den metoden vi valgte en svakhet: Man ikke kan si noe om hvor utbredt de ulike oppfatningene er. I denne sammenheng mener vi imidlertid, som vi redegjorde for innledningsvis, at dette er av underordnet betydning.

Våre intervjuer dekket en rekke temaer, blant annet informantenes syn på rovvilt og rovviltforvaltningen, forholdet mellom erfaringsbasert kunnskap og vitenskapelig kunnskap, og egen kontakt og erfaring med forskning og forvaltning. Til sammen 17 intervjuer ble gjennomført vinteren og våren 2001.

Vi tok sikte på å skaffe oss informanter fra tre hovedgrupper, nemlig *forvaltning*, *forskning* og *lokalbefolkning*. Naturligvis er ikke alle representantene for forskning og forvaltning hjemmehørende i Våler, men øvrige informanter er i hovedsak rekruttert derfra. Når det gjelder de lokale, ønsket vi personer i posisjoner som gjør at de har, har hatt eller vil måtte få befattning med forvaltning og forskning om lokal medvirkning skal gjennomføres. Da tenker vi først og fremst på posisjoner i kraft av deres engasjement og innsats knyttet til nettopp vilt- og naturforvaltning i vid forstand.

Såkalt snøball-sampling ble benyttet for rekruttering av informanter. I prosjektets startfase ble Fylkesmannens miljøvernavdeling i Østfold kontaktet. Her fikk vi oppgitt navn på mulige informanter som enten hadde vært med på sporregistreringen i 1999, eller som ellers er aktive med å melde rovviltobservasjoner til avdelingen eller til lokale rovviltkontakter. Gjennom innledende intervjuer med slike nøkkelinformanter fikk vi tips om andre aktuelle informanter. Alt i alt fant vi fram til 17 informanter, og blant disse finner vi representanter for Fylkesmannens miljøvernavdeling og Statens Naturoppsyn (SNO), rovviltkontakter, forskere, lokale personer med en sterk interesse for ulv, grunneiere, samt jegere og hundefolk. En svakhet ved utvalget er at det

² Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har i 2001 et større forskningsprosjekt i Østerdalen ("Konfliktlinjer i utmarka"), der temaet blant annet er rovviltkonfliktene.

³ Se <http://www.ninaniku.no/skandulv.htm>

kun inkluderer en kvinnelig informant. Vi vet blant annet at enkelte kvinner i studieområdet har deltatt i sporregistrering. Når vi likevel ikke har snakket med flere kvinner skyldes dette at våre mannlige informanter har vært lett tilgjengelige for intervju, mens det har vært vanskeligere å etablere kontakt med kvinnelige informanter. Vi hadde begrenset med tid til å gjennomføre feltarbeidet, og kjønnsdimensjonens betydning i denne sammenhengen er usikker. Vi valgte derfor å ikke bruke mye tid på å skaffe flere kvinnelige informanter.

Utvalgsmetoden medførte at vi fikk med noen informanter som ikke bor i Våler, men som er engasjert i aktiviteter enten i Våler eller i umiddelbar nærhet som gjorde det interessant for oss å intervju dem. Dette gjelder både rovviltkontakter og lokale "lekfolk".

Det ble ikke gjennomført noen stor sporregistrering vinteren 2001. Dermed fikk vi ikke anledning til å se hvordan kontakten mellom de ulike aktørene utspiller seg i en slik kontekst. Dette er en svakhet, men på den annen side er det usikkert om en kan basere seg på sporing på snø med de snøforholdene en har i Østfold. Derfor kan det være at en vinter uten en slik stor aksjon er mest representativ for situasjonen i området.

Det finnes selvsagt også andre former for kontakt mellom forvaltning og lokale aktører, og disse har vært diskutert med de ulike informantene. Utover bruken av intervjuer har vi basert oss på noe observasjon, blant annet ved deltakelse på et folkemøte, samt bruk av noe materiale fra SKANDULV, og dessuten internettssidene til ulike sentrale aktører.

De fleste intervjuene varer om lag halvannen time. De er tematisk omfattende, og samlet gir de 17 intervjuene – etter vår vurdering – et godt bilde av situasjonen i Våler og indre Østfold generelt, *sett med disse informantenes øyne*. Ettersom datagrunnlaget vårt begrenser seg til spesielle grupper er det likevel viktig å være oppmerksomme på at denne rapporten kun reflekterer disse gruppenes oppfatninger. Vi har, som nevnt innledningsvis, ikke som mål å gi et helhetsbilde av situasjonen i indre Østfold, men et bilde av forholdet mellom aktører som er, og i framtida fortsatt må være, sentrale i samarbeid mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning. Dette forhindrer oss naturligvis ikke fra å diskutere mer generelle sider ved konfliktbildet, men en må huske på at dette gjøres med utgangspunkt i et begrenset empirisk materiale.

At informantene må anonymiseres er en selvsagt ting i denne typen undersøkelser. Det er imidlertid ikke noen enkel sak i et så lite lokalsamfunn som Våler, og heller ikke når det gjelder de få enkeltpersoner som utgjør hele forvaltningsapparatet og forskningsmiljøet i dette området. Derfor må vi være svært vage når vi beskriver informantene, ikke minst der vi bruker intervjuutlaster. Vi har valgt å knytte de ulike sitatene til de store hovedgruppene av aktører, men uten å oppgi detaljer som yrke, alder, type tilknytning til feltet, osv. Dette kan muligens gjøre framstillingen mindre presis enn ønskelig til tider, men det er helt nødvendig av hensyn til informantene.

5 Aktører og aktiviteter

I dette kapitlet skal vi først gi et oversiktsbilde av ulverelaterte aktiviteter i Våler, og av de aktørgruppene som avtegner seg i vårt materiale. Vi skal også skissere noen hovedtrekk ved de ulike informantgruppenes forståelse av situasjonen.

Fylkesmannens miljøvernavdeling

Fylkesmannens miljøvernavdeling er den statlige miljøforvaltningens regionale apparat, og en av avdelingens hovedoppgaver er å omsette nasjonale miljømål til regionale mål og tiltak. Hos Fylkesmannen i Østfold sies det at nettopp rovviltsaken i løpet av de siste tre årene gradvis har tatt det meste av tid og ressurser. Med den oppmerksomheten som ulven har vært viet i fylket de senere år får man inntrykk av at det kunne vært behov for flere ressurser for å kunne følge opp saken enda tettere enn det som har vært gjort til i dag. Det har etter hvert blitt en viss arbeidsdeling mellom Fylkesmannen og Statens Naturoppsyn (SNO), ettersom SNO har overtatt ansvaret for fylkets rovviltkontakter. Bakgrunne for dette er behovet for å skape et større skille mellom arbeidet med kontroll av rovdyrskader og behandlingen av eventuelle skadeserstatninger. Nå skal SNO vurdere skadene og Fylkesmannen behandle erstatningssakene. Mens vår undersøkelse pågikk hadde SNOs lokale representant kontor hos Fylkesmannens miljøvernavdeling i Moss, noe som bidro til å sikre et tett samarbeid. I september 2001 flyttet imidlertid SNO inn i egne lokaler for bedre å skille mellom etatene og deres arbeidsområder.

Miljøvernavdelingen er engasjert på en rekke områder i forhold til rovviltforvaltningen. Et tiltak som vakte stor interesse lokalt var gjennomføringen av en stor sporregistrering av rovvilt i 1999. Fylkesmannen har ambisjoner om å gjennomføre en slik stor sporregistrering årlig. Dette krever innsats av et betydelig antall frivillige, som går takseringslinjer som er lagt opp på forhånd. Imidlertid har snøforholdene ikke muliggjort mer enn den ene store registreringen i 1999. Da deltok 350 frivillige, og de, dekket omtrent halve fylket. Både i 2000 og 2001 ble sporing avlyst på grunn av snømangel. Planene var imidlertid klare, og disse planene måtte rettes inn mot et begrenset antall helger. Det må være helg når så mange frivillige skal være med, og registreringene kan ikke gjennomføres etter at gaupejakta har begynt i februar, fordi det ville være svært forstyrrende for jegerne. Kommunene er ansvarlige for organisering lokalt, gjennom en kontaktperson som de utpeker. Dette er vanligvis en fra den kommunale viltnemnda, eller en ansatt i kommunen. I ytre ledd er rekrutteringen i stor grad basert på elgjaktlag, gjennom deres jaktleder.

Fra Fylkesmannens side er det nå et ønske om kartlegging av gaupebestanden som er hovedgrunnen til at en hvert år prøver å få til slike registreringer. Fylkesmannen mener ulvens atferd er slik at den er lettere å holde oversikt over uten store registreringer, slik at disse har begrenset verdi i forhold til ulv. Gaupebestanden, derimot, er det vanskelig å følge med på uten store aksjoner på sporsnø. Gaupa er en einstøing som også ligger mer i ro enn ulven. Dessuten er det et særskilt behov for eksakte tall for gaupebestanden, siden det skal fastsettes jaktkvoter hvert år. Selv om Miljøvernavdelingen nå knytter registreringen mest til gaupa, oppfatter vi den som viktig i ulvesammenheng. Ulvespor registreres også, og det er ingen tvil om at den største lokale interessen knytter seg til dette. Som vi skal se, er det også en tydelig sammenheng mellom folks opplevelse av ulveforvaltningen og deres holdninger til sporregistreringene. Den eneste registreringa som er gjennomført fant sted mens ulven var ny i Østfold, og den gangen ble det også vurdert som viktig å skaffe oversikt over ulvens utbredelse i fylket. For øvrig er denne typen virksomhet et eksempel på samarbeidstiltak som potensielt kan virke konfliktdepende, slik erfaringer fra Hedmark kan tyde på (Skogen & Krange 2001).

Av øvrige rovviltrelaterte tiltak har Fylkesmannen tatt initiativ til å arrangere sporingskurs, og det har vært avholdt flere kurs for rovviltkontaktene i fylket. Avdelingen er også ansvarlig for vedlikehold og oppdatering av en internettside som basert på mottatte meldinger og registre-

ringer gir opplysninger om ulven forekomst, atferd og hvor den sist er observert. Initiativet om en internettside ble iverksatt for å imøtegå alle de rykter som etter hvert oppsto lokalt om ulvens bevegelser i området.

Fylkesmannens miljøvernavdeling organiserte også den såkalte hybridjakta som fant sted vinteren 2000. Denne jakta var en skjellsettende begivenhet som tydeligvis har satt et sterkt preg på det lokale meningslandskapet. Selv om det var en engangshendelse som fant sted en god stund før vårt prosjekt startet, virker det som om den fortsatt preger så mye av det som menes og sies at den må tas opp spesielt.

Miljøvernavdelingen gjennomførte jakta ved hjelp av et jaktlag som var omhyggelig utvalgt. I tillegg til to personer fra Miljøvernavdelingen og to fra SNO, ble det valgt ut åtte erfarne jegere som var kjent i området gjennom elgjakt. En ønsket folk som ikke bare var dyktige jegere, men som også ville være 100% pålitelige og som ville tåle å stå i mot et voldsomt mediekjør. Blant de som jaktet elg i området fantes erfarne politifolk, og siden en antok at disse ville ha de ønskede egenskapene, ble flere av dem valgt ut. Imidlertid kom bare en fra lensmannsetaten i det aktuelle distriktet, de øvrige var fra politiet i Moss og Sarpsborg. Og selv om alle var fra Østfold, skal vi etter hvert se at deres lokale tilknytning ble fullstendig underkjent av mange av våre informanter.

Når det gjelder synet på ulvesituasjonen i Østfold fremstår Fylkesmannens representanter som nøkterne, selv om de betegner den som konfliktfylt. En viktig del av konflikten ligger i følge dem nettopp i bestandsanslagene. Avstanden mellom forvaltningens bestandstall og de tallene lokalbefolkningen opererer med basert på synsobservasjoner er relativt stor, og gir opphav til lokale spekulasjoner. Forvaltningen ser ut til å ha en viss forståelse for at slike tallkonflikter oppstår, men det pekes også på problemer med mangel på kunnskap blant folk som konfliktskapende faktorer. Frykt og følelse av manglende lokal kontroll er andre faktorer som Fylkesmannens representanter vektlegger når de skal forklare konfliktbildet. Som så mange andre i Østfold ser man ut til å ha en tidsregning som tar utgangspunkt i tiden før og etter at ulven dukket opp. Det legges ikke skjul på at man har en klar følelse av at forholdet mellom lokalbefolkning og forvaltning gradvis er blitt dårligere etter at ulven kom, og at forvaltningen i stadig større grad sliter med å få de lokale innrapporteringene som den er avhengig av i sitt arbeid. Når det gjelder sporregistreringen i 1999, gir man uttrykk for at det da var bred oppslutning lokalt om å delta og stor entusiasme rundt sporingen. Mye av motivasjonen skal ha ligget i å fastsette et bestandstall slik at det eventuelt kunne startes med en aktiv forvaltning av ulvebestanden (les jakt). I dag opplever fylkesforvaltningen situasjonen annerledes, det synes å være mindre vilje blant folk til å delta på sporing, og man mottar også etter hvert færre direkte innrapporteringer om observasjoner av ulv.

Når det gjelder innmelding av observasjoner ser det imidlertid ut til at miljøvernavdelingen har et noe ambivalent forhold til dette. Det er tydelig at det eksisterer et slags tillitsforhold mellom miljøvernavdelingen og enkelte lokale "observatører". Blant annet gis det uttrykk for at det erfaringsmessig er store forskjeller på observasjonenes pålitelighet. Viltneemnder og viltneemndenes kontaktflate har man tillit til hos Fylkesmannen, mens det holdes større avstand til dem man oppfatter som mer selvutnevnte lokale eksperter. Et stort antall tvilsomme meldinger har medført at man ikke har gått mer offensivt ut og bedt om flere lokale meldinger. Feilmeldingene medfører masse arbeid og lite utbytte. At enkeltobservasjoner likevel er viktige, kommer klart frem. Hva slags observasjoner man ønsker melding om er litt mer uklart. Det sies fra fylkesmannens side at gaupa er det rovdiret man ønsker flere friske data om, også gjennom innmeldte observasjoner, ettersom man nå "vet mye" om ulven.

Statens naturoppsyn (SNO)

Statens Naturoppsyn er opprettet med hjemmel i naturoppsynsloven for å ivareta nasjonale miljøverdier og å forebygge miljøkriminalitet. SNOs viktigste oppgaver er kontroll i forhold til lover,

forskrifter og annet regelverk, i tillegg til veiledning og informasjon. SNO har også oppgaver knyttet til store rovdyr: dokumentasjon av rovdyrskader, bestandskartlegging og skadefelling. I tillegg til SNOs faste ansatte er det også engasjert lokale rovviltkontakter for dette arbeidet. SNO er en forholdsvis nyetablert etat (1996) og hadde ikke fungert i mer enn ett år i Østfold da vi gjorde vårt feltarbeid. Den lokale SNO-ansatte arbeidet tidligere i Fylkesmannens miljøvern-avdeling, og har også det siste året hatt sitt kontor i Statens hus i Moss. Det har medført nær og hyppig kontakt mellom de to forvaltningsenhetene, men SNO har nå fått egne kontorer et annet sted i fylket, både for å bringe SNO ut i felten og for å markere atskillelsen. Overføringen av skadedokumentasjon til SNO har ikke medført noe markert brudd med tidligere praksis. Selv om rovviltkontaktene nå rapporterer til SNO og ikke til FM, ser det ut at man lokalt ikke er særlig oppmerksom på denne arbeidsdelingen, men i stor grad relaterer all rovviltvirksomhet til FM.

Forskningen

Det norsk-svenske forskningsprosjektet SKANDULV har radiomerket lederhannen i Mosseflokken – den flokken som holder til i Våler. For å kartlegge biotopvalg og bevegelsesmønster følges flokken tett. Det peiles i tidagersperioder, med posisjonsangivelser hver halvtime døgnet gjennom. Det er Norges Landbrukshøgskole som er ansvarlig for denne delen av SKANDULV-prosjektet, som også omfatter studier av ulvens diett, hovedsakelig gjennom innsamling av ekskrementer. Feltarbeidet, hvor radiopeiling utgjør den mest omfattende delen, utføres vesentlig av hovedfagsstudenter og forskningsteknikere. En lokal frivillig har også fått slippe til som radiopeiler. Peilingen foregår for det meste fra bil, og altså 24 timer i døgnet. Peilerne jobber i skift og peiler 24 timer i døgnet. De følger alle ulvens bevegelser, noe som innebærer at de kan kjøre over nokså store områder samt inn på privat eiendom. Nettopp ferdsel på privat eiendom har medført at det tidvis har oppstått gnisninger mellom lokale grunneiere og peilere.

Ulvens såkalte fluktdistanse i forhold til mennesker (hvor nær kan mennesker komme før ulven flykter?) skal etterhvert vies større oppmerksomhet. Dette er blant annet begrunnet i lokalbefolkningens frykt for å ferdes i utmarka. Gjennom å se på ulvens atferd i forhold til mennesker, håper man fra forskningshold å skape positiv interesse, fordi det vil vise at forskerne engasjerer seg i vanlige folks problemer.

Selv om en såkalt "veldig ulveinteressert" person har fått være med i peilearbeidet, er dette et unntak. Lokale folk har generelt ikke fått delta, selv om flere har meldt sin interesse. Fra forskningshold uttrykkes det prinsipiell velvilje i forhold til lokal deltakelse, men i praksis er det likevel mange argumenter som brukes mot det. Hovedargumentet er først og fremst at man ser det som et problem at frekvensene på radiosenderne gjøres kjent dersom lokale lekfolk er med i arbeidet. I dette argumentet ligger det en frykt for at de ivrigste ulvemotstanderne skal få tilgang på denne informasjonen, lokalisere ulven og starte ulovlig jakt. Særlig lokalisering av hi blir sett på som et stort potensielt problem. Forskerne fremhever også de høye kostnadene på utstyret som benyttes som et argument mot lokal deltakelse, samt det at peilingen er en "ganske touchy prosess". Dette siste handler om tilgang til det som oppfattes som konfidensiell informasjon. Her kommer også forholdet til media inn som et argument mot deltakelse. Media oppgis generelt å være svært interessert i all ulveaktivitet i området. Derfor ønsker man fra forskningshold å ha kontroll med deltakerne, og en slik kontroll har man først og fremst med "sine egne", forskningsteknikere og studenter. Uten stor grad av kontroll frykter man også at radiomerkning ikke vil tillates fra direktoratets side. Vernesida antas å ville reagere dersom radiofrekvenser og hilokaliteter blir kjent, noe som igjen vil sette press på direktoratets holdning til radiomerkning. Og ikke minst, de svenske samarbeidspartnerne i SKANDULV har hittil vært helt avvisende til å la lokale frivillige få bruke peileutstyr, primært på grunn av faren for misbruk.

Hittil har lokal deltakelse begrenset seg til sporregistrering, samt noe innsamling av ulveeksre-
menter. Fra forskningshold avviser man altså ikke tanken om større lokal deltakelse, men anser at dette vil kunne være mer interessant i forhold til nærmere utforskning av fluktdistanseproblematikk. Også her vil imidlertid lokal deltakelse by på enkelte problemer, blant annet peker

man på vanskene med å involvere de som har en sterk, positiv interesse for ulv. Forskerne oppfatter disse som relativt upopulære i lokalsamfunnet, og det gjør at forskerne har betenkeligheter med å la dem få delta. At forskerne selv også til dels oppfattes som verneaktører av mange i lokalbefolkningen, gjør nok at man tenker seg ekstra grundig om i forhold til et samarbeid med lokale "ulvevenner". Sett fra ulvemotstandernes ståsted ideoil en slik allianse bare bidra til at forskningsaktivitetene framstår i et enda mer uheldig lys, noe som kan forverre samarbeidet med grunneiere og andre lokale aktører. Forskerne ser selv tydelig dette dilemmaet: For at forskningen skal inngi bredest mulig tillit må forskerne unngå å bli oppfattet som alliansepartnere for bestemte lokale interessegrupper, samtidig som man må klare å samarbeide med berørte grupper for å øke forskningens legitimitet lokalt. Hittil ser det imidlertid ut til at forskerne stort sett har unngått lokalt samarbeid, dels fordi dette sikkert er det enkleste på kort sikt, og dels fordi en har lagt mest vekt på faren for å forbindes for sterkt med bestemte parter i konflikten.

Forsøket på å radiomerke nye ulver i Mosseflokken, som ble gjennomført vinteren 2001, ser ut til å ha satt forholdet mellom forskere og særlig grunneiere på nye prøver. SKANDULVs plan var å fange en eller flere ulver (helst ledertispa) ved hjelp av såkalt "flaggline" og nett. Dette er en teknikk som er mye brukt i Øst-Europa, både til forskningsformål og jakt. Den går ut på å ringe inn en ulveflokk med et tau påsatt tøybiter ("flagg"), for så å jage ulven mot en åpning der den kan fanges i et nett (eller skytes, om det er jakt det dreier seg om). Det har vist seg at ulven nødvendig krysser tauet, og dette er derfor en effektiv fangstteknikk om den utføres av kyndige personer. Før fangsten skulle starte, ble det sendt ut et informasjonsskriv til grunneierne. Her ble det fortalt litt om ulveforskningen og SKANDULV generelt, i tillegg til at grunneierne ble forbedret på at fangsten kunne komme til å pågå i deres skog. Strengt tatt var det kanskje ikke nødvendig å be om tillatelse, men forskerne vurderte det som fornuftig å gå ut med bred informasjon. Likevel viste det seg at en del grunneiere så på denne informasjonen som svært mangelfull, og mente at den kom for seint.

Siden det var første gang flagglineteknikken skulle brukes i Norge, var en erfaren polsk biolog engasjert for å bistå de norske forskerne. I tillegg hadde de med seg noen hovedfagsstudenter og en del frivillige som også hadde vært med på hybridjakta. Som vi har sett var flere av disse politifolk fra Moss og Sarpsborg, og forskerne la vekt på fordelene med å trekke inn folk som hadde vært med på liknende aktiviteter før. Derimot var det ingen lokale jegere med, og ingen av grunneierne ble invitert til å delta i fangsten.

Det er liten tvil om at dette, sammen med det som ble oppfattet som mangelfull og for sein informasjon, var medvirkende årsaker til at fangstlaget gjennomgående ble møtt med liten velvilje av grunneiere i Våler. Tvert imot ble de bedt om å fjerne seg fra enkelte eiendommer, og dette gjorde at man tapte verdifull tid og ble forhindret fra å operere effektivt der ulven faktisk oppholdt seg. I området finnes imidlertid også store skogeiendommer som ikke tilhører enkeltpersoner, såkalt selskapsskog, og her var det ingen negative holdninger til forskernes aktivitet. Derfor lyktes det til slutt å ringe inn ulven, men flaggline ble ødelagt av en elg som også ble "fanget". Dermed oppsto en åpning som ulven kunne slippe gjennom, og fangsten mislyktes. Resultatet var at ingen ulv ble radiomerket. Det virker rimelig å anta at fangstlaget ville hatt betydelig større suksess om det hadde fått operere uhindret, og hvis lokale krefter hadde blitt trukket inn.

Roviltkontaktene⁴

⁴ Bare én rovviltkontakt har ansvar for Våler kommune, men vi har intervjuet flere rovviltkontakter i regionen. Det er derfor ikke alltid Vålers rovviltkontakt som er opphav til det som sies om denne gruppa.

Det finnes et nettverk av såkalte rovviltkontakter spredd over fylket. Dette ble bygget opp av Fylkesmannens miljøvernnavdeling, men er nå overtatt av SNO. I hele fylket er det nå seks rovviltkontakter. Rovviltkontaktene er folk som har det til felles at de er interessert i rovdyr, og at de har en eller annen faglig ballast, som for eksempel utmarksutdanning eller fartstid i en kommunal viltneimnd. Ellers er de rekruttert på ulikt vis. De har fått noe opplæring fra fylkesmannens side, men hadde inntil nylig ikke arbeidsavtaler. Bortsett fra kjøregodtgjørelse, fikk de faktisk

ikke noe vederlag for innsatsen sin i det hele tatt. I forbindelse med overgangen til SNO har de nå fått arbeidsavtaler og lønn.

Siden det er Fylkesmannens miljøvernnavdeling som har rekruttert rovviltkontaktene, og som hadde ansvaret for dem helt til like før vårt prosjekt startet, har vi hentet informasjon en god del informasjon om rovviltkontaktene derfra. Miljøvernnavdelingen framholder at det er lagt vekt på at rovviltkontaktene skal ha en viss "standing" i sine lokalmiljøer. Det kan være som jaktledere, ledere av viltneimnder, osv., samt at de i sin alminnelighet er vel ansett i de lokalmiljøene de skal operere. Det er viktig for at de skal ha den legitimitet som kreves for å håndtere et sakfelt med store spenninger og ofte åpne konflikter. Derfor har Fylkesmannen valgt å holde seg unna folk som tilsynelatende har en viss faglig kompetanse, men med liten kredibilitet i lokalmiljøene. Dette gjelder for eksempel flere av de som har utmerket seg lokalt i form av en svært stor interesse for ulv. Disse vvet mye om ulv og kan være flinke feltfolk, men har liten legitimitet i møtet med jegere og bønder; to grupper som rovviltkontaktene har mye med å gjøre. En viktig oppgave for rovviltkontaktene er nemlig å slå fast om drepte sauer og hunder virkelig er tatt av et fredet rovdyr, for bare da har eieren krav på erstatning.

Rovviltkontaktene tar også imot meldinger om spor og andre observasjoner av rovdyr, og sjekker ofte disse. Det skjer ikke sjelden sammen med den som har gjort observasjonen, og da kan det nok hende at det ikke alltid er full enighet om hvilket dyr som har vært på ferde. I slike situasjoner er det rimelig å anta at rovviltkontaktene har bedre forutsetninger for å håndtere disse situasjonene slik at ingen taper ansikt, enn "eksperter" fra Fylkesmannen eller fra en forskningsinstitusjon. Denne funksjonen har rovviltkontaktene i forhold til innmeldte observasjoner i det daglige, og de er også tiltenkt en slik rolle i store registreringer.

Rovviltkontaktene er et viktig bindeledd mellom lokalbefolkning og forvaltning i Østfold. Dette er imidlertid ingen enkel posisjon å være i. En av dem uttrykker at han føler seg plassert "mellom barken og veden". I en vanskelig mellomposisjon synes rovviltkontaktene å være opptatte av å opptre noenlunde nøytralt. Fellestrekk for de rovviltkontaktene vi har snakket med er at de har erfaring fra kommunens viltforvaltning og ser ut til å ha et stort kontaktnett, noe som tidligere nevnt har vært vektlagt i rekrutteringen av rovviltkontakter. Det er kanskje nettopp kontaktheten og de relativt uformelle strukturene det arbeides under som gjør rovviltkontaktene til nøkkelpersoner og som sikrer dem jevnlig lokale tilbakemeldinger og en tett lokal dialog. Rovviltkontaktene mente selv at de hadde god kontakt med jegere, hundeeiere og grunneiere, så vel som med de ulveinteresserte. Rovviltkontaktene har derimot ikke noe felles faglig forum (unntatt kursene Fylkesmannen har avholdt fra tid til annen), og kontakten mellom dem er mer basert på personlig bekjentskap.

Som kontaktpersoner mellom forvaltning og lokalbefolkning er rovviltkontaktene avhengige av en god dialog også med forvaltningssida. Denne synes imidlertid å fungere dårligere enn kontakten lokalt, og det kan virke som om tidvis dreier seg om enveiskommunikasjon. Mens Rovviltkontakten rapporterer til det statlige forvaltningsapparatet, men synes i beskjeden grad å motta formelle tilbakemeldinger derfra⁵. Informasjonsflyten oppfattes hovedsakelig å gå i en retning, noe som kan oppleves frustrerende både for rovviltkontakt og hans kontaktnett. Årsaken til begrensede tilbakemeldinger tolkes litt ulikt. Dels kan det dreie seg om dårlige rutiner og manglende forståelse for betydning av informasjon, men det antydes også at det kan bunne i et ønske om holde tilbake informasjon fra forvaltningens side. Uavhengig av forklaring synes det som om uklare informasjonsstrømmer kan vanskeliggjøre arbeidet for rovviltkontaktene og svekke samarbeidsforholdet til sentrale forvaltningsledd.

Mellom forskningsmiljø og rovviltkontakter er det i dag lite kontakt, men rovviltkontaktene etterlyser mer informasjon fra forskerne, siden slik informasjon kan være nyttig i forhold til deres egen kontakt med lokalbefolkningen. Bildet av en vanskelig mellomposisjon for rovviltkontaktene forsterkes av den mangelfulle dialogen med forvaltning og forskning. Det kan se ut til at rovviltkontakter og lokalbefolkning for øvrig faktisk står ganske likt i forhold til kontakt med forvaltning og forskning.

⁵ Våre informanter uttalte seg for det meste om forholdet til Fylkesmannen. Dels var tilknytningen til SNO svært ny, og dels var det tydelig at det nære forholdet mellom Fylkesmannen og SNO i Østfold gjorde at skillet ble sett på som lite viktig. Rovviltkontaktene fokuserte også på Fylkesmannen fordi Fylkesmannen fortsatt ble oppfattet som det sentrale statlige organ for rovviltforvaltning.

De lokale aktørene

Som tidligere nevnt har vi først og fremst vært i kontakt med lokale informanter som har erfaring fra kontakt eller samarbeid med representanter for rovviltforvaltningen og/eller forskningsmiljøet. Grappa av lokale informanter består således av jegere, hundeeiere og grunneiere, samt mennesker med en sterk interesse for ulv. På bakgrunn av de holdningene som avtegner seg til ulven og de ulike gruppenes interesser har vi valgt å dele grappa av lokale aktører inn i to. I en gruppe har vi plassert jegere, hundeeiere og til dels også grunneiere. Dette er delvis overlappende kategorier. For enkelhets skyld vil vi heretter kalle dem jegere, siden jakt- og jakthundproblematikken står sentralt. I den andre grappa er informantene med en sterk, positiv interesse for ulv, men som ikke er jegere. Disse omtaler vi heretter som de ulveinteresserte.

Vi understreker at det er denne typen aktører forvaltning og forskning også i framtida må forholde seg til dersom lokal medvirkning skal realiseres, ettersom de innehar posisjoner i det vi kan kalle det lokale naturforvaltningsfeltet som gjør det umulig å gå utenom dem. Deres holdninger er derfor avgjørende for hvordan samarbeidet skal utvikle seg.

Jegerne

De fleste jegerne i vårt utvalg har en eller annen posisjon innen lokalt organisasjonsliv som retter seg mot ulike utmarksrelaterte aktiviteter. Noen er eller har vært med i kommunepolitikken og i kommunale nemnder og utvalg. Friluftsliv og jakt er sterke interesser blant alle innen denne gruppen, og for mange er utmarkstradisjonene en helt sentral del av deres livsstil og en betydningsfull identitetsfaktor.

Et annet hovedtrekk ved denne grappa er at alle i sterkere eller svakere grad har en negativ holdning til ulveforvaltningen og ulvens generelle tilstedeværelse i Norge. Det dreier seg altså ikke om motstand bare mot ulv i Østfold, de fleste er skeptiske til å ha ulv i Norge overhodet. Argumentasjonen her går blant annet på hvor vanskelig det er å forvalte ulven slik at bestanden ikke blir for stor, og mange trekker fram ulven som en trussel mot øvrig biomangfold. Mange synes å ha relativt gode kunnskaper om ulv, og informasjon innhentes gjennom bøker, artikler, ulike rovviltsider på internett og gjennom samtaler med andre. I tillegg hevder informantene at de bygger på egne erfaringer. Flere har selv sett ulven på nært hold og kan også innrømme at de også er fascinert av dyret.

Det som peker seg ut som en av de viktigste årsakene til motstanden mot ulv i denne grappa er at mange mener at viktige fritidsinteresser, ja faktisk en hel livsstil, er truet eller allerede utradert av ulven. En av fordelene med å bo i distriktet er borte når man ikke lenger kan ferdes fritt, hevdes det. Jegerne vegrer seg nå for å slippe hundene sine av redsel for at de skal bli tatt av ulv. Selv om ikke frykt for egen sikkerhet er et dominerende argument i denne grappa påpekes det likevel at man ser seg ekstra godt rundt når man ferdes i skogen. At det blant folk som har mindre erfaring med å ferdes i naturen nå hersker stor ulvefrykt er noe alle har forståelse for, og som også er et poeng mange bruker i sin argumentasjon mot ulv i Østfold.

Denne grappa er ikke bare skeptiske til ulven, men også til forvaltning og forskning. Særlig oppfattes forskningen som uten troverdighet, og forskning og forvaltning ses på som to sider av samme sak. Informantene i denne grappa har alle erfaring med forvaltningen gjennom sporregistreringen i 1999, og alle har fulgt nøye med Fylkesmannens seinere arbeid med kartlegging og bestandsberegning. En generell misnøye ser ut til å herske i forhold til dette forvaltningsorganet. Denne misnøyen gjelder særlig avdelingens behandling av lokale observasjoner, men også det informasjonsarbeidet som Fylkesmannen driver (eller ikke driver, slik en del av våre informanter ser det). Flere av våre informanter gir uttrykk for at lokale innrapporteringer og observasjoner behandles på en arrogant måte, blant annet ved at de sjelden tas på alvor, "voksne ærlige menn blir ikke trodd". Informantene mener også at det var svært urimelig at lokale jegere ble holdt

unna den viktige hybridjakta. Dette ses om uttrykk for to ting: Dels mistro til lokale jegeres kompetanse, og dels sviktende evne til å vurdere hva som ville vært mest effektivt. Våre informanter er ikke i tvil om at lokalkjente jegere ville gjort en mye bedre jobb enn det importerte jaktlaget klarte. Det som skjedde under SKANDULVs forsøk på innfanging av ulv for radiomerking vinteren 2001 oppfattes på samme måte: Lokale jegere, kjentfolk og grunneiere ble ikke involvert, det ble gitt lite informasjon, og fangstlaget gjorde unødvendige feil.

Nettopp denne følelsen av å bli mistrodd av forvaltning og forskning påvirker naturligvis samarbeidsforholdet. Mange ser ikke lenger poenget med å melde fra om de observasjoner som gjøres. Den negative oppfatningen forsterkes av det man lokalt oppfatter som manglende informasjon, eller desinformasjon. Her er det særlig bestandsestimatene som kritiseres. Mange informanter mente at forvaltningen bevisst opererer med for lave bestandstall. Det hersker ulike oppfatninger om årsaken til dette, men ett syn er at dette er del av en overordnet vernepolitikk. Samtidig er det en utbredt oppfatning at Fylkesmannen informerer alt for lite om sin egen virksomhet og om hva som skjer med rovviltforvaltningen på sentralt hold. Alt dette har også gitt seg utslag i uvilje mot å delta i flere sporinger. Denne holdningen forsterkes dessuten av at Østfold nå er ulvesone, og våre informanter ser ikke noe poeng i å kartlegge en bestand som ikke kan beskattes.

Som vi har pekt på tidligere er rovviltkontaktene de som har best forhold til lokale aktører, og til tross for mistillitsforholdet til fylkesmannen, har flertallet et svært godt forhold til rovviltkontaktene. Disse blir ansett som viktige kontaktpersoner som også har et problem i forhold til sentrale forvaltningsledd, fordi de ikke når videre med sin informasjon og heller ikke mottar mange tilbakemeldinger. Våre informanter opplever derfor på sett og vis et skjebnefellesskap med rovviltkontaktene, og ser på dem mer som offer for et urimelig forvaltningsregime enn som deler av dette regimet.

De ulveinteresserte

Vår andre gruppe innen lokalbefolkningen er de "ulveinteresserte". Denne gruppa er nok liten i Vålerområdet, men det er visstnok god kontakt med andre ulveinteresserte i Sarpsborg- og Fredrikstadsområdet. Det begrensede antall lokale involverte ser ut til å avspeile det allmenne synet på ulv i området, selv om våre informanter mener at det finnes flere som sympatiserer med dem, men som ikke tør stå fram.

Som vår betegnelse tilsier har informantene i denne gruppa stor interesse for ulven - de er fascinert av dyret i seg selv og er opptatt av dets rolle som en viktig og naturlig del av norsk natur. Interessen har blant annet gitt seg uttrykk gjennom lokalt initierte sporingsgrupper, og våre informanter ser ut til å bruke størstedelen av sin fritid tid til å følge ulvens bevegelser. De ulveinteresserte prøver å ha god kontakt både med forsknings- og forvaltningsmiljø, men med varierende hell. Som nevnt tidligere prøver dette miljøet på sin side å unngå allianser som kan vekke anstøt lokalt. Ettersom et flertall tilsynelatende er skeptiske til ulv i indre Østfold, vegrer både forskere og forvaltere seg mot å ha for nær kontakt med de ulveinteresserte. Dette er noe våre informanter opplever som rart og til dels sårende ettersom de føler at de har mye å kunnskap å bidra med, i tillegg til å kunne innta en slags folkelig mellomrolle i forholdet mellom lokalbefolkning og det mer offentlige fagmiljø. I likhet med jegerne ser de ulveinteresserte ut til å ha god dialog med rovviltkontaktene, og de er også kritiske til forskningens og forvaltningens måte å takle informasjon om ulv på. De synes – som jegerne – at lokalbefolkningen holdes for mye utenfor det forskningen og forvaltningen holder på med, og betrakter dette som et alvorlig feilgrep fra forskernes og forvalternes side.

Blant jegerne omtales de ulveinteresserte som sterkt verneorienterte. Ord som "ekstreme" og "fanatiske" tas i bruk. Selv hevder de ulveinteresserte at deres motivasjon er en genuin interesse for ulven, samt et ønske om å på egenhånd å finne det en av dem kaller en "nyansert sannhet" om ulven i Norge og i Østfold. De framholder at de ikke nødvendigvis støtter beslutningen

om Østfold som kjerneområde for ulv, og er kritiske til deler av dagens rovdyrforvaltning. De vil gjerne framstå som nøkterne og balanserte, og mener at de innehar en mellomposisjon mellom de virkelig ekstreme ulvevernene (som ikke finnes i Våler, men som kommer utenfra) og lokale ulvemotstandere. Blant våre informanter er det ingen som på noen måte kan betegnes som "urbane ulveromantikere". Tvert i mot ser de ut til å ha røtter i mange av de samme sterke utmarkstradisjoner som jegerne har.

Kort oppsummering

- Våre informanter blant jegerne melder ikke lenger fra om ulveobservasjoner, og vil ikke stille opp på Fylkesmannens sporinger. De ulveinteresserte er heller ikke bestandig så ivrige etter å melde fra om det de ser, ettersom de ikke opplever å bli tatt så alvorlig som de synes de har krav på. En del observasjoner meldes til rovviltkontaktene, som har en annen stilling i lokalsamfunnet enn Fylkesmannens miljøvernnavdeling. Imidlertid er heller ikke rovviltkontaktene alltid like fornøyd med måten slike meldinger mottas på når de formidles videre. Miljøvernnavdelingen på sin side synes å ha et ambivalent forhold til de meldingene de faktisk får, ettersom mange betraktes som arbeidskrevende feilmeldinger.
- De lokale få ikke være med å peile, de fikk ikke være med på hybridjakta, og ikke på fangstforsøket. De ansvarlige for de to sistnevnte "aksjonene" oppfatter politifolk fra regionen som såpass lokale at hensynet til lokal deltakelse et stykke på vei er imøtekommet. Dette er våre informanter, både blant jegerne og de ulveinteresserte, helt uenige i.
- Fylkesmannens miljøvernnavdeling er klar over at forholdet til lokalbefolkningen gradvis har forverret seg i løpet av den perioden man har hatt ulv i fylket. Rovviltssaken sies etter hvert å ta det meste av ressursene, noe som medfører at annet arbeid kan blir nedprioritert. Fra forskningshold er man også etter hvert blitt klar over at stemningen lokalt ikke alltid er i favør av forskningsaktivitetene i området, og det skaper ubehageligheter og praktiske problemer.

Dette er ikke noen gunstig situasjon. Forvaltning og forskning er avhengig av et godt forhold til grunneiere og andre i lokalbefolkningen, både for å kunne drive med peiling og annen aktivitet, og for å fortsatt motta meldinger om rovviltobservasjoner. Lokalt er man ikke tjent med en konfliktsituasjon verken med forskere eller med forvaltningsorganer som er satt til å gjennomføre nasjonal rovviltforvaltning. Som vi så innledningsvis, legges det nå vekt på at lokale aktører bør involveres i bestandskartlegging og andre forvaltnings- og forskningsaktiviteter. I dagens situasjon ligger ikke forholdene særlig godt til rette for utvikling av et slikt samarbeid i vårt studieområde.

I de neste kapitlene skal vi prøve å finne ut *hvorfor* situasjonen har blitt såpass konfliktfylt som den er i dag. På det grunnlaget vil vi også prøve å komme med noen antydninger om hvordan den fastlåste situasjonen kan løses opp.

6 Kamp om hva som er "fakta": Hvor mange ulver er det, hvor er de og hvordan oppfører de seg?

Det står strid om det meste når det gjelder ulvens etablering i Østfold. En viktig side av konflikten er uenighet om bestandsstørrelsen og om ulvens atferd, særlig overfor mennesker. Dette mønsteret kjenner vi også fra andre steder der rovdyr har etablert seg. Store grupper i slike lokalsamfunn synes å være sikre på at det er flere ulver, bjørner, gauper eller jerver enn forskerne og forvalterne hevder (se Skogen 2001a, Skogen & Krange 2001). Det viser seg også at holdningen til store rovdyr henger sammen med hvor stor en tror bestanden er: De som tror bestandene er store (og større enn forskerne hevder), er gjennomgående mer skeptiske til rovdyra enn de som tror bestandene er små (Bjerke m.fl. 1998).

I vårt materiale fra Våler er det særlig blant jegerne en unison oppfatning at det er betydelig mer ulv enn forskerne og miljøvernavdelingen vil ha det til. Det er også enighet om at forskerne har kommet med påstander om ulvens atferd som én etter én er tilbakevist (av ulven selv). Dessuten er det en utbredt skepsis til forskernes utsagn om at ulven ikke er farlig for mennesker.

Mange jegere og skogbrukere ferdes mye i skogen og kjenner nærområdene svært godt. De er vant til å gjøre observasjoner i naturen, og de legger merke til mye. Derfor ser de ikke så sjelden spor som de mener er etter ulv, de finner kadaver som kan være drept av ulv, og de ser av og til ulven. I tett befolkede Våler blir ulven også sett fra folks stuevinduer rett som det er, og det hender at den truer hunder som står i bånd eller innhegning. Under et av våre første besøk i Våler fikk vi selv snakke med en gårdbruker som nettopp hadde sett ulven på jorden sitt, og vi fikk se sporene i nysnøen. Like etterpå fant vi selv ferske spor i veikanten et stykke unna. Å se ulv eller spor etter ulv synes altså ikke å være verken uvanlig eller vanskelig i Våler. I et tett sosialt nettverk hvor informasjon beveger seg raskt, er det også lett å sammenstille observasjoner som er gjort på ulike steder. Dette gjør at våre informanter har dannet seg oppfatninger av bestandsstørrelsen som de kan argumentere godt for, i den forstand at oppfatningene ofte underbygges av relativt detaljrike resonnementer. Her skal vi se et eksempel på dette, hentet fra en informant fra jegergruppen. Akkurat denne historien dukket opp i flere intervjuer, ikke bare blant jegerne, men også blant de ulveinteresserte. D[, en ble også kommentert av rovviltkontaktene.

Det hadde hjulpet fælt hvis de i fylket hadde hatt litt mer tillit til folk. På de observasjonene som folk gjør. Det er jo mye av grunnen til at folk ikke gidder å si fra. For at hvis de ikke har tatt bilde av det, og det ikke er noe spor, for eksempel på barmark, så blir det ikke tatt noe hensyn til virker det som. Blant annet i høst var det jo en som hadde åtte ulver på elgposten sin, de gikk rett forbi han. Og akkurat på samme tidspunktet så var det en annen en på laget hans som hadde en fem meter bak seg nesten. Og det vil si at der var det ni ulver, garantert, som de så samtidig. Og de greide ikke å se noe halsband på noen av dem [det var ikke hunder]. Og de hadde dem ganske nærme, så det tror jeg at de skulle sett. Men, kan ikke garantere det, men i hvert fall så er det ni stykker. Men de fra fylket [Fylkesmannen], de tror jo ikke på det. Hvis de kunne begynt å tro på det som voksne folk sier liksom, som er troverdige og sånt noe. Så hadde det hjulpet litt det.

(Jeger)

Fra forvaltningshold kommenterer man slike historier på følgende måte:

Jeg føler vel ikke, i hvert fall ikke i fylket her at vi holder korta så tett ved brystet. Det har heller vært det at man ikke tror på de meldingene som kommer inn, om det går mest på antall dyr da kan du si. Men når man skal vurdere meldinger, så må man jo oppsøke og prøve og snakke med de som har sett det. Det er jo flere som har sett, ikke sant, det ene har sett det

og det andre har sett det samtidig, ikke sant, og da er det fire dyr der og så er det fem dyr ved siden av, og det er så langt så det er over en kilometer unna så det kunne ikke være de samme dyra, ikke sant. Det har vi hatt en del problemer med, men noen få telefoner og litt sånn research så finner vi ut at det er jo nøyaktig de samme dyra, og da er det la oss si fem ulv som er observert antatt sikkert. Og det er klart da blir folk ute frustrerte, for de vet at det er meldt inn ni ulv, ikke sant. Det er litt problemer sånn, altså.

(Forvalter)

I februar 2001 opererte SKANDULV med fem dyr som absolutt minimum for Mosseflokkene. Dette har vært basert på SKANDULVs kriterier for godkjenning av observasjoner, som er at prosjektets egne medarbeidere skal ha kontrollert spor eller selv gjort synsobservasjoner. De samme kriteriene legges til grunn i hele SKANDULVs virkeområde, inkludert Sverige (Aronson m.fl. 2000). SKANDULVs bestandstall er presentert i informasjon fra SKANDULV og Fylkesmannen i Østfold. Det er disse tallene forskere og forvaltere stort sett har hold seg til i ulike medieoppslag, og – så vidt vi forstår – også på de mange folkemøtene som er avholdt i regionen etter at ulven kom. Som vi ser er det betydelig diskrepans mellom disse anslagene og de observasjonene som ble gjort under elgjakta i 2000.

Jegerne angir også det de oppfatter som minimumstall basert på en sammenstilling av observasjoner. Et slikt minimumstall som har framkommet på en logisk uangripelig måte (men hvor heller ikke vi kan gå god for selve observasjonene, naturligvis) er altså ni ulver høsten 2000, mens forskerne sa fem. I likhet med forskernes anslag, er dette basert på observasjoner gjort av personer som vurderes som pålitelige – men det er altså andre personer. De anses som troverdige ut fra andre kriterier enn forskernes: At de er kjent som erfarne jegere og friluftsfolk, og som stødige, pålitelige typer som ikke farer med tull. Sett fra et lokalt synspunkt er det meningsløst – og krenkende – å underkjenne observasjoner gjort av slike folk. Det vil dessuten, etter jegerens oppfatning, gi et bilde av ulvesituasjonen som er positivt galt.

Ja, altså de har ført overfor oss en veldig arrogant holdning. Og det er greitt nok, det skal være en sikker observasjon, men når du går halvannen kilometer inn i skauen på et småbruk, ikke bilspor ikke folkespor... Og så plutselig så har du [spor etter] to beist som er større enn epler de potene, det er ikke puddel det vet du! Det er ikke noen St. Bernhardshund heller, for det er ingen som slipper den løs. Så det må gå an også bruke littegranne sunn fornuft.

(Jeger)

Fra forskernes side innvendes (forståelig nok) at de ikke på samme måte kan være sikre på at observasjonene er pålitelige, ettersom de ikke har samme kjennskap til kildenes erfaring og personlige egenskaper. Vitenskapelig metode forutsetter at alle observasjoner som regnes med er absolutt sikre (det vil si at forskerne er sikre på dem), og at data innsamles etter bestemte systemer. Slike bestandsanslag vil derfor være minimumstall pr definisjon. Vi har ikke inntrykk av at dette alltid formidles så klart fra forskningens side, selv om det nok er en tendens til at det har kommet tydeligere fram i det siste. Et eksempel på dette er informasjonsskrivet som ble sendt til grunneiere fra SKANDULV/NLH før forsøket på å fange ulv med nett vinteren 2001 Der sies det klart at det sannsynligvis er rundt ti ulver i området, men at vitenskapelig krav gjør det nødvendig å holde seg til mer konservative anslag. Her heter det: "Under elgjakta ble det sett 8 dyr i en flokk, på samme tid som det ble rapportert om dyr et annet sted i området. SKANDULV opererer i dag med 5 dyr som absolutt minimum for Mosseflokkene. Det lave tallet skyldes at SKANDULV setter telling på sporsnø og/eller observasjon under peiling som vilkår for godkjent observasjon. I dette ligger egentlig ingen underkjenning av øvrige observasjoner, men behov for en felles standard til bruk i alle ulveområdene." På sine nettsider om "Ulv i Østfold" [<http://www.ulv-ostfold.net/>] informerer Fylkesmannens miljøvernnavdeling nå om ulike observasjoner som til sammen indikerer en større bestand enn SKANDULVs anslag. Dette gjøres imidlertid uten å oppsummere dette til en bestemt bestandsstørrelse.

Flere av våre informanter erkjenner at forskere ikke kan si mer enn de er hundre prosent sikre på, og at de derfor kan komme til å operere med for lave tall. Det aksepteres for så vidt at vitenskapen må stille andre krav til en observasjon enn det folk flest gjør. Men poenget er at dette oppfattes som irrelevant, siden våre informanter er sikre på at det er betydelig *flere* ulver i *virkeligheten*. Og det virker jo umiddelbart fornuftig å basere ulveforvaltningen på virkelighetens ulvebestand, og ikke estimater som må være konservative for å tilfredsstillende bestemte metodekrav. Her må vi understreke at forfatterne av denne rapporten slett ikke kan ha noen formening om hvor mange ulver det egentlig er i Våler, men sett fra lokale jegeres side fortøner det seg neppe som noen trøst at forskere og forvaltere innrømmer at det er flere ulver enn de offisielt sier (jfr. sitat fra infoskriv). Tvert imot kan dette få hele forvaltningssituasjonen til å framstå i et noe absurd skjær, hvis forskerne og forvalterne oppfattes som om de sier omtrent: "Vi vet at det er mer ulv, men vi kan ikke innrømme det."

Så langt har vi diskutert det vi nærmest kan kalle ulike metodiske tilnærminger til bestandsvurdering, en folkelig og en vitenskapelig. Disse tilnærmingene gir faktisk ulike bestandstall, og derfor kunne vi tenke oss at det var dette som var innholdet i den såkalte datakonflikten: Noen mener det er mange og noen mener det er få. Men så enkelt er det ikke. Det handler også om at de som mener det er mange og de som mener det er få befinner seg i ulike maktposisjoner. Den vitenskapelige kunnskapen står alltid i et hegemonisk forhold til den folkelige i vårt samfunn. Dette kommer til uttrykk på flere måter, og vi kommer noe tilbake til dette seinere. Her skal vi se på hva som kan skje når disse kunnskapsformene møter hverandre ansikt til ansikt, så å si.

Vitenskapelig og folkelig kunnskap om ulv konfronteres i forskjellige sammenhenger. En observasjon skal for eksempel verifiseres av noen som Fylkesmannens miljøvernavdeling (eller nå SNO) har bemyndiget (vanligvis en rovviltkontakt) før den kan godkjennes. Tidligere var det ganske vanlig at slike observasjoner ble meldt inn, enten direkte til Fylkesmannens miljøvernavdeling, eller til den lokale rovviltkontakten. Da ulven var ny i området, ble slike observasjoner systematisk sjekket. Nå skjer dette sjeldnere, fordi det er så vanlig å se ulv og ulvespor. Det er bare i nye områder at det anses viktig å verifisere observasjoner.

Under den store sporregistreringen i 1999 var kontroll av observasjoner et viktig element. Alle observasjoner skulle sjekkes av rovviltkontakter eller ansatte hos Fylkesmannen. Både under denne registreringen og ellers når spor har blitt sjekket, har de som gjorde observasjonene kommet i kontakt med folk som på ulike måter representerer forvaltningen og innehar en ekspertrolle. Dette har ikke alltid gått så greit.

Mange av dem som har meldt inn observasjoner oppfatter seg selv som erfarne jegere og skogsfolk. En del av dem har også et slikt rykte i lokalmiljøet, og vi har et klart inntrykk av at dette for noen er en viktig del av deres identitet. De mener at de vanligvis vil være i stand til å avgjøre hva som er ulvespor, og om det er ulv eller hund de har sett under elgjakta. For disse kan det være både provoserende og sårt å få høre at det de har sett kan være alt fra hund til rådyr. Ekstra ille blir det hvis den som sier det mangler lokal legitimitet, og oppfattes som en som først og fremst er i besittelse av "skrivebordskunnskap". I tolkningen av observasjonene blir spørsmålet hvilken type kunnskap som skal tillegges mest vekt – lokal erfaring og "sunt vett", eller vitenskapelig metode og abstrakt, akademisk kunnskap. Vi vet at de fleste "akademikere" som vurderer spor og andre observasjoner også har praktisk erfaring, til dels svært omfattende. Men i denne typen møter kan det være vanskelig for mange å anerkjenne dette. Rollene er nemlig svært ulike: Mens begge parter kanskje ser på seg sjøl som eksperter, og er anerkjent som det i bestemte (men ulike) miljøer, er det bare én av dem som har makt til å fastslå den "sannheten" som blir stående, og som bidrar til de offisielle bestandsestimatene – eller i det minste til en autoritativ oppfatning av om det virkelig var en ulv der eller der – en ulv som kan true hunder og kanskje barn i nettopp dette lokalområdet.

Det blir liksom avvist, at det er ikke så mange ulv her, og det er ikke sånn det er og alt dette her det stemmer ikke når vi er ute i skauen og ser hvordan det ser ut.(...) Og, det er jo veldig

vanskelig å bevise alle sånne ting, men vi har jo sett nå på snøen og vi har jo folk som har sett ni på en gang. Og det passer egentlig veldig, ja det passer ikke noe helt godt inn i bildet, på det som de [forvaltningen] sier at det er.

(Jeger)

Det er ingen tvil om at slike opplevelser kan være vanskelige å takle også for folk som ikke har sin identitet så sterkt knyttet til det å være en erfaren skogskar. Å føle at ens vurderinger blir dratt i tvil er ikke behagelig for noen, og særlig ikke for dem som føler seg i en litt underlegen posisjon i forhold til dem som representerer både statsmakta og den vitenskapelige kunnskapen. Men vi antar at det er ekstra ille for dem som har investert mye i sin egen rolle som lokal ekspert. Negative hendelser kan derfor få ekstra stor effekt, fordi de som opplever dem ofte er nøkkelpersoner i lokal viltforvaltning og i lokale jegermiljøer. Disse må også antas å være viktige opinionsledere i større grupper blant lokalbefolkningen.

Blant våre informanter finnes som nevnt også lokale ulveinteresserte som ønsker å samarbeide med forskere og forvaltere. Selv om noen har oppnådd å bli tatt inn i varmen og får være med på enkelte aktiviteter, rapporterer også disse om episoder der de har opplevd å ikke bli tatt alvorlig. Disse hendelsene synes å ha påfallende likhetstrekk med det som jegerne har opplevd.

Nei, det passa ikke forvaltningen å få vite om mer ulv, for nå hadde dem mer enn nok, dem jobba jo både tidlig seint, for da var det liksom et helvete med de hybridvalpene akkurat da. Og dem hadde jo alle andre dyr dem også skulle forvalte i Østfold. Elg og rådyr og fuggel og alt mulig rart, og ulven tok da seks og tyve timer i døgnet! Og så kom det da plutselig og blei sagt at... så kommer en sånn menigmann og sier at 'du vi har to stykker på den andre sia av Glomma som holder i hop. Kan det være en hanne og ei ung tisper?'. Det passa ikke dem og få greie på det da, eller at lokalbefolkninga skulle få greie på det, så det ville han ikke være enig i.

(Ulveinteressert)

Når det har vært sporing i fylkesmannens regi i hele Østfold, da har de trukket inn grunneiere. Ellers har de ikke trukket inn noe særlig andre. Når det gjaldt sporingen på hybridene, så var det flere av oss som meldte oss frivillig, fordi vi ville dele den erfaringen vi hadde med hybridene og Vålerflokken. Vi fikk ikke lov til å samarbeide. De ville ikke ha noen innblanding av private. Rett og slett.

(Ulveinteressert)

Vi har inntrykk av at vi står overfor omtrent de samme mekanismene som vi beskrev ovenfor: Folk som opplever seg sjøl som erfarne og kompetente, og som i disse tilfellene også ønsker et nært forhold til forskning og forvaltning, føler at de blir avspist og latterliggjort.

Våre informanter i jegermiljøet og blant de lokale ulveinteresserte har noen interessante felles trekk, som nok kan bidra til å forklare noe av det vi ser her: De bruker mye tid i skogen, og jakta eller dyreinteressen er svært viktige deler av livet for dem. De har skaffet seg mye erfaring og kunnskap som de har oppnådd anerkjennelse for, og det virker som om dette er viktige deler av deres identitet. Men i forhold til forvalterne og forskerne forblir de amatører, og de har ikke posisjoner som kan gi deres kunnskap et offisielt stempel. Kunnskapen deres er heller ikke ervervet på den måten som gir offisiell "autorisasjon" i vårt samfunn, det vil si gjennom høyere utdanning.

Det er tydelig at rowiltkontaktene, i sin mellomposisjon, lettere kan få aksept for sine vurderinger, selv om disse skulle avvike fra oppfatningen til den som har gjort en observasjon. Det ser ut til at rowiltkontaktene generelt har en sterk posisjon lokalt, og at de oppfattes som klart atskilt fra forvaltningen ellers, det vil si fra Fylkesmannens miljøvernavdeling. Og dette er en oppfatning jegerne og de ulveinteresserte deler.

Her må vi sterkt understreke at vi ikke har ambisjoner om å beskrive det som "virkelig" har skjedd i møtene mellom autoriserte og lokale "eksperter". Det kan vi ikke vite noe om. Vi er opptatt av våre informanternes opplevelse og fortolkning av det som skjedde – av deres forståelse av situasjonen og de konsekvensene denne forståelsen har for deres holdninger. Vi minner om hva vi sa innledningsvis: Enten man er opptatt av vitenskapelig forståelse av en sosial interaksjon eller praktiske konsekvenser for forvaltningen, er dette det sentrale. Om folk *føler* seg dårlig behandlet, er det denne følelsen som preger deres holdnings- og handlingsmønster. Derfor må vi forstå hvordan disse følelsene oppstår.

Vi kan derfor heller ikke si hvor mye av disse problemene som skyldes ubetenksom oppførsel fra "autoriserte" eksperter eller individuell overfølsomhet hos de lokale, og hvor mye som skyldes de ulike *posisjonene* aktørene innehar. Disse ulike posisjonene vil ganske sikkert gjøre det umulig å viske ut opplevelsen av maktulikhet i interaksjonen helt, og dermed vil en del av sårbarheten i slike situasjoner bestå. Men det betyr selvfølgelig ikke at det er umulig redusere konfliktpotensialet, og det skal vi komme tilbake til.

Andre kunnskapskonflikter

Strid om observasjoner og bestandstall er ikke det eneste eksemplet på kunnskapskonflikter rundt ulven. Det er flere temaer hvor i hvert fall noen grupper blant lokalbefolkningen (blant annet våre jegerinformanter) står steilt mot forvaltere og forskere. Poenget her er ikke om de har misforstått forskerne eller ikke, eller om de har fått med seg at forskerne over tid kan ha korrigert sine egne oppfatninger. Det sentrale er at mange lokale *mener* at det er en grunnleggende kunnskapskonflikt. Dette gjelder ulike sider ved ulvens atferd der forskernes påstander hevdes å være motbevist en etter en (av ulven selv), men kanskje først og fremst spørsmålet om ulven er farlig for mennesker. Her følger noen utsagn som illustrerer dette.

Det var uka før skoleferien, oppe ved X, lengre nord i bygda her. Så står det to [jenter] der oppe bussen snur to ganger med tjue minutters mellomrom, på morran, henter barneskolen først og så ungdomsskolen etterpå. Og når sjåføren kommer igjen og skal hente til ungdomsskolen, da står det to jenter der, de går i åttende eller niende klasse, og står og preker i veikanten der. Når de går inn i bussen, idet han lukker igjen døra og kjører i gang, så reiser ulven seg opp. Da lå han og lurte på andre sida av veien. Da kan en begynne å lure på hvorfor han lå der da. For selv ikke en skjære sitter jo så nærme, så lenge det er bevegelse i folka. Det er jo snakk om fem meter. Og det skaper jo frykt og uhygge blant befolkningen. (...) Og det er en kar på over femti år som ser det, oppegående, medlem av menigheta og har alt sitt på det tørre. Det har aldri vært noe tull med han. Så sier han i fra om dette her, så blei det jo slått opp i avisene, så sier de nedpå hos Fylkesmannen, at det der var ikke sant. Da stiller jeg et stort spørsmålstegn med det hele ...

(Jeger)

Det var i fjor som det gikk et par tre dyr i Skiptvet kommune. To av dem var på nabogården til hjemmet mitt. Ei enslig dame driver denne gården. Med egne øyer så så ho den ene ulven, den hoppa over gjerdet, det gjerdet var på en meter og tjue. Så kommer de fra forvaltningen opp da for å se, (...) ho forteller det, og da så vi jo, for det var jo bløtt på bakken, vi så jo der den ene hadde tatt sats og der han hadde landa igjen. Og så står han [fra forvaltningen] og sier nei! For det var ei 35 centimeters glippe nede, det er jo ikke noe problem for en ulv å gå under der sa han. 'Nei', sa vi andre som var der, 'det skjønner jo alle, men her har vi jo spora. Der har han tatt sats, og der har han landa'. Nei, den var gått under.

(Jeger)

For det at det kommer for mye sårne, ja kanskje ikke jug, men kanskje litt sårn usannheter eller litt sårn for å ikke legge det helt fram. For disse dyra dem skulle jo ikke gjøre det og ikke gjøre det, det er jo ikke en ting dem ikke har gjort. Skulle ikke gå over bekker og bruer og hoppe over gjerder og hva det var for noe, hvorfor skulle dem ikke det? Ikke sant, hvis maten er på andre sida av gjerdet da, da må jo dem dyra som skal være så smarte, de er jo de smar-

teste dyra som kanskje finnes, rundt og forbi. Da må jo dem hoppe over og ete maten når den er på andre sida. Det sier seg sjøl det. Så det er jo en ting, at dem som føler at dem som liksom har noe med det, dem kommer egentlig med bare tull da.

(Jeger)

Det viktigste vi kan lære av dette er at våre informanter mener at de *har* kunnskap. De føler ikke at de har noe stort informasjonsbehov når det gjelder ulvens atferd. I hvert fall har de ikke behov for det fra kilder som de mener er diskreditert gjennom vedvarende *feil*informasjon.

Her ser vi nok en gang at våre informanter ikke står alene. Det er mange som er like avvisende til forskernes forklaringer. For eksempel har det jo nærmest utviklet seg en stor industri rundt det å framskaffe dokumentasjon på at ulven er farlig for mennesker. Dette gjøres gjennom granskning av lokalhistorisk materiale og kirkebøker, og ved framskaffe rapporter (særlig fra Russland) som ikke anerkjennes av norske forskere (og sikkert ikke av særlig mange andre moderne forskere heller). Denne "motekspertisens" arbeid er ofte godt kjent blant folk som er kritiske til dagens rovdyrpolitikk, og formidles blant annet gjennom internettssider som "Rovnett" (<http://www.rovnett.org>). Eksempler kan være Kjell Snertes samling av lokalhistorisk materiale og angivelige eksempler fra utlandet, som alt sammen skal bidra til å vise hvor farlig ulve i hvert fall var tidligere (Snerte 2001), og Lars Toveruds omfattende produksjon av avisinnlegg og andre skrifter (mye lagt ut nettopp på "Rovnett").

En faktor her er åpenbart at ulveforskernes tilbakevisning av påstander om at ulven kan være farlig, slik dette er framstilt i mediene i hvert fall, synes å ha såpass mange hull at noen og enhver vil heve et øyenbryn. En lekperson vil naturlig spørre seg sjøl om det virkelig er *bevist* (eller for den saks skyld sannsynliggjort) at ulven ikke er farlig selv om dette ikke kan dokumenteres sikkert ved hjelp av kilder fra forrige århundre og enda lenger tilbake. De fleste er vel tilbøyelige til å mene at dødsårsaksstatistikker basert på 200 år gamle kilder kan ha visse svakheter. At sovjetiske forskningstidsskrifter på 1940-tallet hadde en slapp konsulentordning, vil av folk flest ikke oppfattes som et avgjørende argument mot de rapportene som nå er henvist til en slags apokryfisk status i forskningslitteraturen.

Her er den vitenskapelige metoden på kollisjonskurs med vanlig hverdagsfornuft. De færreste av oss innretter livet etter vitenskapsteoretiske retningslinjer. Argumentasjon som framstår som formalistisk og abstrakt forsterker inntrykket av forskere som livsfjerne akademikere som ikke har noe å tilby i den virkelige verden. På denne måten får moteekspertisen lett spill, fordi den kan knytte an til forståelsesmåter som folk kjenner – og som vi alle baserer oss på i det daglige.

Når alternativ kunnskap mobiliseres med en sånn styrke, virker det rimelig å anta at det også har andre årsaker enn skepsis til forskerens argumenter i en konkrete sak. Det må ses i sammenheng med kampen mot akademisk kunnskapshegemoni som vi var inne på ovenfor, og som vi også skal se litt nærmere på seinere.

De lokale informantene er ikke alene om å betrakte kommunikasjonen som mangelfull. Også forvaltningen og forskningen erkjenner at dette er et område hvor man ikke gjorde et godt nok arbeid fra begynnelsen av. Årsaken til dette er kanskje delvis ulvesakens helt spesielle karakter. Som en informant fra forskningen uttrykker det så har man "kanskje sovnet litt i forestillingen om at forskning på og forvaltning av ulv er som for andre store rovdyr". Dette har som kjent vist seg å ikke helt holde stikk. Selv om andre arter også skaper konflikt, ser ulven ut til stå i en særstilling. Innen forvaltningen gir man media noe av skylden for at situasjonen er som den er. Det gis uttrykk for at media tidvis er dårlig til å gjengi faktiske hendelser og enkelte ganger også bidrar til å hisse opp lokale ulvemotstandere. Miljøvernavdelingens relativt nystartede internettside er et forsøk på å gå dette problemet i møte.

Folk tror litt på det som passer i forhold til den oppfatningen de har av et spørsmål, og så plukker de opp biter av sannheten som passer dem der og da. Så det tror jeg er av de bedre

virkemidlene vi har nå, det å prøve å være på banen hele tida, fortelle at så og så mange ulver ble sett der, de gjorde det og det.

(Forvalter)

Den såkalte Ulvetelefonen er også et ledd i å bedre informasjonen. Den er kommet i stand etter et initiativ fra Norges Jeger- og Fiskeforbund, men er også et samarbeid mellom forskning og forvaltning. Direktoratet for naturforvaltning og fylkesmennene har bidratt økonomisk til etableringen. Ulvetelefonen gir jegere og andre mulighet til å ringe og få oppgitt hvor radiomerkede ulver befinner seg. I Norge gjelder dette individer i Kongsvinger-Årjäng-flokken og Mosseflokken (det finnes en tilsvarende tjeneste på svensk side). Det er SKANDULV som peiler ulvene og oppdaterer telefonen. Meningen er at jegere og andre som vil ha med hund i skogen skal kunne unngå områder der det med stor sannsynlighet er ulv, men det gis selvsagt ingen garanti for at det *ikke* er ulv i andre områder.

Fra forvaltningshold er man fornøyd med tilbudet, særlig ettersom man tror mange lokale har fått bedre forståelse av ulvens aksjonsradius gjennom bruk av telefonen. Dessuten antar man at en del hundeliv er reddet gjennom tjenesten, siden jegere er hovedmålgruppen.

Dette hersker det imidlertid tvil om lokalt, og tjenesten er gjenstand for skarp kritikk fordi den ikke oppdateres kontinuerlig. Flere ser på tilbudet som "ren juks" som nærmest lurer folk til å bruke bikkjer i områder der det faktisk er ulv, det vil si ulv som ikke er radiomerket, eller ulv som har kommet til et område etter siste oppdatering av ulvetelefonen.

Fra forskningsida ser man ellers ikke ut til å ha noen klar informasjonsstrategi, noe som kan skyldes begrensede ressurser så vel som manglende erfaring med behovet for å informere lokale aktører. Mangelen på kontakt mellom forskning og lokalsamfunn gjør at forskningen møtes med varierende grad av skepsis, og ser ut til å skape vanskeligere arbeidsforhold for forskere og studenter. Dette ser man tydelig i forhold til SKANDULVs peileaktivitet i området. Enkelte grunneiere har tidvis oppfattet peilernes tilstedeværelse både som frustrerende og provoserende. Historier om ukjente biler som svinger opp på gårdstunet midt på natta går igjen blant informantene, og flere føler seg provosert av det faktum at forskerne i liten grad har informert de berørte grunneiere om sin virksomhet i området. At stemningen er negativ i forhold til dette, er også rovviltkontaktene inntrykk:

Det måtte vel gått an og brukt presse og litt av hvert da for informasjon. Sånn som med denne peilingen som de driver med her har de jo erta på seg en masse folk, kjører inn i gårdstunet til folk nattetid og de vet jo ingen ting. Jeg kjenner ei dame lenger oppi her, et ektepar, og han jobber i Oslo og de bor et par kilometer fra veien. Pleier jo ikke å være noen biler der, der durer det inn en bil midt på natta og de lurer på om det er innbrudd eller hva det er. Vet ingen ting. Det er mange som har vært litt gærne på det da.

(Roviltkontakt)⁶

Det er først i den siste tiden at man på forskningshold ser ut til å ha blitt mer oppmerksom på det lokale behovet for mer og bedre informasjon om forskningsaktivitetene. Lokalt synes mange at informasjonen kommer lovlig sent. Hadde man satset på en aktiv dialog om aktiviteten i området fra første stund, hadde forholdet mellom forskere og lokale aktører kanskje sett annerledes ut, framholder flere lokale informanter.

Det er likevel ikke bare mangel på informasjon som bidrar til å vanskeliggjøre kontakten mellom forskere og lokalbefolkning. Flere av ulveskeptikerne ser radiomerkning som et slags indirekte middel til fredning av ulven. Forskerne blir dermed oppfattet å være på lag med verneinteressene. Fra lokalt hold påpeker flere også at forskerne ser ut til å ha stor egeninteresse av ulven, fordi man dermed "har noe å forske på" og mottar forskningsmidler. Forskningens bestandsestimer som ligger lavere enn det antallet som lokale mener å ha observert i området bidrar til å underbygge denne oppfatningen: Det er lettere å få forskningsmidler hvis ulven er en sjelden og truet art.

⁶ Vi minner igjen om at vi har intervjuet flere rovviltkontakter i regionen, ikke bare vedkommende som har ansvaret for Våler.

Forskningen på sin side ser ut til å finne det vanskelig å forholde seg til lokale innspill:

Vi har diskutert de [lokale observasjonene] mye. Jeg synes det er fryktelig vanskelig altså. Det blir nesten verre dersom du begynner å sile og si at "OK, han så åtte, mens han så ni, men han som så åtte er mer sannferdig enn han som så ni". Begynner å kvalifisere, liksom setter folk i bås sånn med hensyn til hvorvidt de skrøner eller ikke, eller er mer eller mindre fantasifulle, så blir det vel enda verre. (...) Det er klart at det er spesielt vanskelig her hvor det er så dårlige sporingsforhold. Det er bedre, vet du, der det går disse manngardene og alle jegerne er med.

(Forsker)⁷

Det gjennomgående bildet av de lokale "ekspertene" – og særlig de såkalte ulvemotstandere – som tegnes av representanter for forskning og forvaltning må sies å være relativt negativt. Mange av dem, og igjen særlig motstanderne, betegnes som "selvutnevnte mestere", tilhørende en litt arrogant machotype som delvis bruker ulven som anledning til å markere seg. Både forskere og forvaltere ser ut til å ønske begrenset kontakt med denne typen, som de mener driver med en svært selektiv kunnskapssøking.

Både blant forskere og forvaltere refereres det til det man oppfatter som lokale myter om ulv og historier som verserer blant ulvemotstanderne og som bidrar til å øke folks frykt for rovdyret ytterligere. Blant såkalte myter og historier som man hadde hørt var i omløp ble det gitt eksempler på enkelte. Disse dreier seg om utsetting av ulv i Norge fra myndighetenes side, om ulovlig lokal ulvejakt, om den overlevende hybridens nye kull. Et eksempel på en historie som vi fikk fortalt flere ganger lokalt og som også forvaltningsrepresentanter er kjent med er barnehagen som opplevde ulv på tur i skogen. Slik høres den ut fortalt av en lokal informant:

Og det er jo ikke lenge siden. Det var, like ved siden av sentrum her, i en barnehage som ligger bak en skole der sånn. De har et lite skogholt som de pleier å leke i, rett på bortsida av barnehagen. Og en morgen når de skulle gå dit, så satt ulven der. Og det er jo midt i bebyggelsen. Det er hus rundt hele der. Men det går liksom en liten skaulugg ned der. Og det er klart det, hvorfor var den ulven der? Hadde det vært en unge aleine der, så det er jo ikke råd å vite hva som hadde skjedd, og folk har ikke noe lyst til å ta sjansen på det, altså.

(Jeger)

Representanter for forvaltningen ser ut til å være godt kjent med slike lokale ulvehistorier, men de uttrykker forbauselse over at disse hendelsene ikke rapporteres. Barnehagehistorien har de for eksempel aldri fått melding om. Det er åpenbart at forvalterne tar dette som tegn på at historiene ikke er sanne, eller at de blir sterkt overdrevet på folkemunne. De forklarer slike rykter ved å peke på den generelle tendensen til "bygdeprat" som finnes på landsbygda, samt at det nok er en del lokale skikkelser som "tar av" i forhold til rovviltproblematikken. Stort sett avvises historienes innhold, bortsett fra når det gjelder historier om ulovlig jakt på ulv. Ingen vil se bort i fra at det kan ha forekommet, men det hersker sterk tvil innen forvaltningen om hvorvidt lokale jegere ville klart å felle ulv og om dette ville kunne skje uten å bli oppdaget. De er ihvertfall bomsikre på at antallet ulv som hevdes å være tatt av dage er sterkt overdrevet. Tanken om å bidra til økt lokal kunnskapoppbygging om ulven oppfattes som vanskelig så lenge grunnløse historier verserer.

Det er liksom en masse sånne dustete historier. Som hvis du bruker litt sunn fornuft, så ville du skjønne at det ikke er mulig at det er sånn. Men de fortelles villig vekk, og det kravet til sannhet, det ser de litt bort i fra.

(Forvalter)

⁷ Med "forsker" mener vi heretter også studenter og annet personale som er engasjert i forskningsvirksomhet.

Også blant forskerne har man vanskelig for å akseptere det en av dem kaller "skrekkpropagandaen mot ulv som enkelte ser ut til å ynde å foredra ute på bygdene". Men forskerne og forval-

terne er enige om at forskningen kan bidra til å punktere de mest overdrevne ulvehistoriene:

Alle påstår at de er rundt veggene hele tida. Så det er jo litt sånn som det var oppi Skiptvet den sommeren vi hadde hybridvalper, det var ulver inni alle låver og rundt alle hus og i alle sandkasser, og jeg vet ikke hva dem ikke påsto. Men så ble det satt radiosender på en av dem, og så er det helt stilt. De ser knapt en ulv, så det er litt snodig, altså.

(Forvalter)

Til tross for klare likhetstrekk i oppfatningen av lokale aktører blant representanter for forskning og forvaltning mener vi likevel å se en viss tendens til at flere i forvaltningen har erkjent viktigheten av å involvere lokalsamfunnet i deler av forvaltningsarbeidet, både motstandere og venner av ulv. Det ser rett og slett ut til at de som har mest direkte kontakt med lokale aktører (og det kan ikke forvaltningen unngå å ha) utvikler et mer nyansert syn på årsakene til deres motstand og engasjement enn de som har mindre kontakt med dem. Disse er mer kategoriske i sine uttalelser om de lokale ulvemotstanderne, og deres negative innstilling til forsknings- og forvaltningsaktiviteter. Forskerne på sin side er mest oppmerksomme på grunneierne og deres motstand mot forskningsaktivitet på eiendommen sin. Dette fører til svært følbare praktiske problemer for forskningen. Her erkjenner forskerne at ulveforskningen har vært vanskeligere å håndtere enn annen viltforskning. Som en forsker uttrykker det; selv om mange er interesserte i det som foregår, har de fleste en grunnholdning som i varierende grad er negativ. Den vanligste holdningen forskerne støter på, karakteriserer de selv som "nøytralt negativ". Dette er ikke noe gunstig klima å drive forskning i, men vi fikk ikke inntrykk av at en gjør seg særlig mange tanker om hvordan dette kan forbedres.

7 Hvem fikk være med da det gjaldt?

To større hendelser har satt sitt preg på ulveforvaltning- og forskning i Østfold. Den mest betydningsfulle av disse var hybridjakta i 2000. Men forsøket på innfanging og radiomerking av ledertispa i Mosseflokken har også satt spor etter seg

I forhold til vår studie er det et problem at ingen av disse hendelsene fullt ut faller innenfor tidsrommet for datainnsamling. Hybridjakta foregikk nesten ett år før vi startet vårt prosjekt i Våler, og fangstforsøket fant sted etter at mange av intervjuene var gjort. Når vi likevel bruker en del plass på disse begivenhetene, er det fordi de åpenbart tillegges stor betydning som særlig tydelige uttrykk forskernes og forvalternes måte å forholde seg til lokalbefolkningen på. Særlig hybridjakta, men også fangstforsøket, har en framtreddende plass i lokale informanters fortolkning av konflikten, og dermed er det opplagte temaer for oss. Vi understreker at vi kun befatter oss med informantenes *opplevelser* av disse to hendelsene. Vi prøver ikke å gi noen nøyaktig beskrivelse av hva som faktisk skjedde.

Det virker som om våre informanter blant lokalbefolkningen (både jegerne og de ulveinteresserte) ser på hybridjakta som et vannskille i ulveforvaltningen. Noen sier at det var da det virkelig begynte å gå skeis, og at flere av de feilgrep som tillegges forvaltningen kan tilbakeføres til hybridjakta. Hybridjakta har blitt et tungt symbol på alt som er galt i ulveforvaltningen, og demonstrerte – i følge våre lokale informanter – tydelig at lokalbefolkningen *ikke* skal integreres i forvaltningen av ulven i sitt eget område. De føler at de ble holdt utenfor et svært offensivt, kostbart og medieeksponert forvaltningstiltak i deres skog, hvor de er lommekjent og kunne ha gitt verdifulle bidrag. Da det virkelig gjaldt, da helikoptre svirret over Våler og medieoppbudet var som størst, da måtte de stå og se på, mens utenbygds "eksperter" fomlet rundt i skogen og stort sett dummet seg ut.

Når det var den hybridjakta så var det jo og kun... ja, en kompis av meg han er nå i politiet så han var med, men det var ikke noen hvem-som-helst jegere som fikk være med. Det var det ikke. (...) Når dem jakta på disse hybridene, det var jo ikke med noen lokale folk der. (...) Som kanskje kjenner terrenget, som har en viss kunnskap da. Og som kanskje er vel så gode jegere som mange av dem som var med på dette. Skal ikke si at dem er dårlige, men...

(Jeger)

Men du så jo det når de skulle jakte på disse hybridene, de kunne jo bruke hva som helst av hjelpemidler. De holdt vel på et par måneder. Og det kosta flere millioner. Men de greide å skyte to stykker. Så jeg tror nok resultatet hadde blitt litt annerledes hvis for eksempel det hadde vært lokale jegere som hadde jakta der. Men de er så livredde for at vi skal skyte gale dyr, og det er klart at det er vanskelig, det. Men det har de jo gjort sjøl, og.

(Jeger)

Når du tar hybridjakta som var her da... ja, jeg skal ikke si at [lokale] jegere hadde gjort det noe bedre, men det var i hvert fall mye artige, komiske situasjoner her da.

(Jeger)

Sitatene overfor er bare noen av de kommentarene som ble gitt til selve hybridsaken. En viss glede over at jegere utenfra ikke lyktes i hybridjakta lar seg tydelig spore. Det hersker liten tvil om at dersom lokale jegere hadde blitt brukt hadde situasjonen sett annerledes ut. De hadde nødvendigvis ikke hatt større hell med jakta, men symboleffekten hadde kanskje vært vel så viktig.

Fra forvaltningshold har man få kommentarer til hvordan hybridjakta ble gjennomført, men det skinner igjennom at man nå forstår viktigheten av å involvere lokale aktører i prosessen.

Jeg tror det er viktig med lokal deltakelse. (...) Det er jo flere kommuner som har oppretta såkalte rowiltlag, da, jaktlag. Det kunne forsåvidt... Det må være opp til kommunene sjøl synes jeg, de involverte kommunene, og pelle ut sine folk. De må på en måte gå god for dem sjøl altså, det blir gærnt kan du si hvis forvaltningen, eller for den saks skyld Statens Naturoppsyn, skal pelle ut de folka. Det har kommunen best kjennskap til vil jeg tro.

(Forvalter)

Fangstforsøket våren 2001 hadde i våre informanternes øyne mye av det samme preget som hybridjakta. Folk utenfra trampet inn for å gjennomføre en stor aksjon, uten å spørre om lov, og uten å invitere noen lokale til å være med. Det var riktig nok sendt ut informasjon til grunneierne på forhånd, men dette ble jevnt over ikke sett på som tilstrekkelig – sikkert også fordi dette var den første direkte informasjonen mange fikk om den ulveforskningen som hadde pågått i deres område i lengre tid. Derfor ble også forskerne og deres medhjelpere nektet adgang til enkelte skogeiendommer, og det ble problematisk å gjennomføre fangsten. Den lyktes da heller ikke. Rett nok ble ulven ringet inn, men den unnslopp. Dette var i og for seg ikke grunneierens skyld, men det er rimelig å tro at med mer arbeidsro kunne fangstlaget ha gjennomført flere forsøk, og kanskje fått et bedre resultat. Som vi ser her har også de ulveinteresserte festet seg ved dette som et alvorlig feilgrep:

Det som er gjort nå er rett og slett å tre noe nedover huet på grunneierne, det skulle man aldri ha gjort. Men man lærer ikke. Og det er synd, for nå er det ikke en eneste grunneier som vil slippe en forsker inn på eiendommen sin. Hadde grunneierne fått være med på det forsøket som forskningen ville igangsette nå, så hadde situasjonen vært helt annerledes. For selv den argeste motstander er jo interessert i å få vite hvor mange ulv her er; er det to kull som mange driver å prater om, eller er det ett.

(Ulveinteressert)

Grunneierne burde få beskjed om at det skulle foregå noe, de burde ta grunneierne med på sporinger. Og ikke en gjeng med politimenn, men grunneiere. Som virkelig har erfaring fra området og spesielt på hvor ulven ferdes. De går også på spor og synes kanskje at det er litt interessant også. Sjøl om de ikke vil vedgå det .

(Ulveinteressert)

Fra forskningshold avdramatiseres situasjonen, det påpekes at "å få kjeft er man etter hvert blitt vant til". De negative holdningene hos grunneiere i de nordlige områdene av Våler skal ha festet seg under hybridjakta og være et resultat nettopp av det faktum at politifolk fra Moss og Sarpsborg ble benyttet under jakta. Disse skal ha vært erfarne elgjegere, men altså uten lokal tilknytning noe som medførte at lokale jegere følte seg fortrenget. Noen av de samme jegerne ble brukt under fangstforsøket, og det frembrakte negative reaksjoner.

8 Soneringspolitikken

Hvorfor i all verden er Østfold valgt som del av en forvaltningssone for ulv? Dette er et spørsmål mange av våre informanter stiller, og de finner ingen holdbare svar. Et av argumentene som brukes mot Østfolds status som ulveosone er at fylket er relativt tett bebygget og nesten totalt mangler villmarkspreg. Dette medfører at ulven i stor grad vil ferdes like i nærheten av boligområder, noe man anser som unaturlig sammenlignet med andre områder som ikke er innlemmet i ulvesonene. Selv om våre informanter er nøye med å uttrykke solidaritet med folk i Østerdalen, er det liten tvil om at de synes ulven passer bedre der, hvis den først skal være Norge. De ser på ulven som et villmarksdyr, og i Stor-Elvdal og Rendalen er det jo vitteleg villmark. Det er det ikke i Våler. Likevel er det Østfold som er ulvesone og ikke Østerdalen, hvor det tvert i mot ble brukt enorme ressurser på ulveutryddelse vinteren 2001. Dette oppfattes av mange som urettferdig og ulogisk. Som en jeger sier det:

For meg, så virker det litt småsprøtt. For jeg forstår ikke hvorfor vi egentlig skal ha den her hvor vi bor. Altså vi er så tettbygd, det bor 250 000 mennesker i Østfold, på det lille området. Også skal vi blande inn dette med ulv. Det forstår jeg bare ikke.

(Jeger)

Skepsis til soneringspolitikken, eller i det minste en viss undring over den soneinndelingen som er valgt, finner vi faktisk i alle informantgruppene, ikke bare blant jegerne. De ulveinteresserte har også vansker med å forstå logikken i sonetankegangen, og fra forvaltningshold kom mer eller mindre forsiktige antydninger om at dagens sonering langt fra er eneste tenkelige modell. En rowiltkontakt uttrykte seg svært tydelig:

Jeg synes at ulvesona er galt oppsatt jeg, for at der oppe [i Østerdalen] er det vel områder for å ha ulv, mens her nede, så er du nødt til, hva du enn gjør, så er du nødt til å ha den i dørene hos folk. Han går inn på trappa etter kattermaten og sånne ting. (...) Det er ikke rart at folk blir lei.

(Rowiltkontakt)

Fra forskningshold forstår man at folk har en bestemt oppfatning av hva slags områder ulven hører hjemme i, og at man på bakgrunn av denne oppfatningen finner det merkelig at nettopp Østfold har fått status som forvaltningsområde for ulv. En av forskerne sier som følger:

Og du kan si, det er vel egentlig ikke her ulven skulle være, de fleste har vel et sånt image av den som [tilhørende i] ødemark og sånne områder, det gir liksom også et verdifullt preg til sånne områder, det gir villmarksassosiasjon. (...) Du kan diskutere hvorvidt Østfold er stedet for den, [selv om] det er ikke noe unaturlig i at den er her (...).

(Forsker)

Selv om vi finner grader av skepsis til dagens sonering i alle informantgruppene, er det jegere og hundeeiere som gjør seg særlig bemerket i sin motstand og argumentasjon. Så er dette også en gruppe som føler seg særlig rammet. Det rapporteres om stadig flere tap av hund under jakta og ellers ved slipp av hund i skogsområder. For mange betyr dette innskrenket bruk av hund i jakta, og vanskeligheter med å drive med hund i det hele tatt. Mange føler at kvaliteten ved å ferdes i skogsområdene er i ferd med å forsvinne. Så lenge det er ulv i Østfold vil dette være i konflikt med jegere og hundeeiere sine interesser.

Konflikten er knyttet til en endret hverdag, en helt annen livsstil. Det kan jeg jo bare ta med meg sjøl det, at jeg har drevet med jakthunder og jaktprøver. Liker å gå i skauen med bikjene mine. Det har jeg måttet slutte med. Det er klart det at dersom du har en glede eller

hobby i livet og samme hva det er, kommer noen og tar det fra deg, så er det klart at folk blir frustrerte og lei, det er ikke jeg alene om, det er mange som har det verre enn meg.

(Rowiltkontakt)

Det er en vanlig oppfatning at interessekonflikten mellom ulv og hundehold/jakt med hund bare kan reduseres dersom soneringspolitikken endres, eller dersom det legges opp til en mer aktiv forvaltning av ulv innenfor sonen. Blant alle vi har snakket med hersker det en forståelse av at konfliktnivået ville roet seg dersom det ble åpnet for uttak av ulv i området. Det er etter hvert blitt et betydelig behov for å "lette på trykket". Dersom en hadde tillatt jakt i området oppgir mange at de ville følt situasjonen som mindre frustrerende. Gjennom jakt mener de at ulven også ville blitt mer sky og mindre nærgående enn i dag. Nå føler dessuten mange at de er fanget i en situasjon der en forvaltningsplan for ulv er trædd ned over hodet på folk. Med en viss grad av aktiv forvaltning av ulven mener mange at de hadde følt mindre avmakt i forhold til rovviltpolitikken, og at samarbeidsforholdene hadde kanskje også vært annerledes:

Jeg synes i utgangspunktet at de ikke skulle ha vært så restriktive med at det ikke skulle lukes ut noen dyr for eksempel. (...) Og hvis det hadde vært fra, ja fra fylket liksom fra høyere opp da som hadde sagt at ok, nå begynner det komme noe her, må vi begynne å luke. Så da tror jeg at kanskje det hadde vært litt enklere for oss jegere da, å svelge det på en måte, da spiller du litt på lag. Men det gjør vi ikke nå. Nå får du det tredd nedover øra nå. Og det er det ingen som er interesserte i, samme hva det er for noe. Så, da blir det liksom litt galt.

(Jeger)

Innen forvaltningen framhever flere informanter viktigheten av at man innen nær framtid bestemmer seg for å ta ut noen dyr. Dersom det går en jaktseong og en vinter til uten at noe skjer, frykter man at spenningen vil bli enda større enn den allerede er, noe som vil forverre forholdet mellom forvaltning og lokale aktører ytterligere:

Jeg skjønner folks frustrasjon. Det er mye politisk prat, og jeg skjønner usikkerheten rundt framtida. En kan ha ulv i Østfold, og det er plass til mer. Men om det er riktig å ha så mye ulv her, det er noe helt annet. Men det er politikk. Folk venter nå på en aktiv forvaltning, da ser man at det er mulig å ha ulv i området.

(Forvalter)

9 Makt og motstand

Noen av intervjuene viser en åpenbar sammenheng mellom de lokale informantenes opplevelse av egen avmakt i ulveforvaltningen og deres opplevelse av mer allmenne samfunnsmessige maktforhold. Vi tolker dette som sterk uro over urban ekspansjon og svekkelse av økonomisk livsgrunnlag, servicenivå og tradisjonelle livsstiler på landsbygda.

Den demokratiske loven den gjelder jo ikke når du kommer ut i bygdesamfunnet. Det gjør den ikke, for hadde det vært folkeavstemning her, så hadde ikke problemet vært der. (...) Så blir vi jo med på alt som det er, for det hjelper jo ikke å si imot. (...) Det er en del av storsamfunnet, de sitter i Oslo og bestemmer hvordan vi skal ha det. (...)

Jo, vi er jo en del av det da, for vi bor jo på innersida av samme grensa, men vi tar jo ikke avgjørelsen om hvordan vi vil ha det her.

(Jeger)

Våre begrensede data gir ikke noe fullgodt grunnlag for å beskrive hvordan rovdrymotstanden henger sammen med ulike gruppers opplevelse av maktforhold i samfunnet. Men hvis vi sammenholder våre data med det en har funnet ut i andre studier (for eksempel Skogen 2001a, Krange & Skogen 2001, Bjerke m.fl. 2000), kan vi likeve danne oss et bilde av det. Da skimter vi en særlig sterk skepsis i forhold til den voksende urbane middelklassen og dens kulturelle hegemoni, som gjør seg gjeldende på mange samfunnsområder – for eksempel slik at tradisjonelle bygdeverdier og bygdefolks livsstil hele tida er på vikende front, mens "det urbane" er på frammarsj. Det er blant annet vanlig å forbinde disse gruppene med moderne holdninger til natur- og miljøvern, og dermed også rovdryvern. Denne oppfatningen er ikke uten rot i virkeligheten. Internasjonal forskning viser klart at de nye, høyt utdannede middelklassegruppene, som er særlig tallrike i urbane områder, faktisk dominerer i miljøbevegelsen og prioriterer kontroversielle miljøvernssaker høyere enn andre grupper i samfunnet (Cotgrove & Duff 1980, Eckersley 1989, Kriesi 1989, Morrison & Dunlap 1986, Skogen 1996, Strandbu & Skogen 2000).

Informantene hevder at bygdefolk mener at disse mektige grupperingene vil ha norsk natur, og dermed norsk landsbygd, som ei lekegrind for friluftsliv og som noe romantisk og urørt de kan se på TV og tenke på når de sitter foran PCen. Dette ses i skarp kontrast til bygdefolks tradisjonelle (og ansvarlige) bruk av utmarka, både til næring og rekreasjon. Det romantiske, urbane natursynet er en viktig grunn til at ulven får komme tilbake til Norge. I tillegg kommer internasjonale avtaler og press fra opinionen i utlandet, men vi vet jo at folk der er enda mer urbanisert enn i Norge. Sånn sett oppstår en sterk og – for bygdefolk – destruktiv allianse mellom raskt voksende urbane grupper i alle land, som også kan se ut til å ha sterk innflytelse i – eller kanskje full kontroll over – statsapparatene.

I denne sammenhengen betyr det at ulveforvaltningen oppfattes som planlagt ut fra bestemte hensyn som ikke kan påvirkes av lokale krefter. Statsapparatet oppfattes som et redskap for interesser som er grunnleggende forskjellige fra interessene til bygdefolk. Det er en gjennomgående oppfatning at staten representerer moderne, urbane mennesker, helt uten røtter i og forståelse for tradisjonell utmarksbruk. Dette kommer til uttrykk gjennom det som oppfattes som en systematisk nedbygging av distriktsnorge.

De sier jo det at de skal ha ti kroner mer av deg ikke sant, så betaler jo vi det. for det hjelper ikke å si imot. Nå får vi ikke lov til å ha postkontor lenger heller, for vi er for få mennesker som bor her.

(Jeger)

Det er det reelle tallet [på ulv] som ikke skal ut blant allmennheten, og vi som bor midt inne i reviret skal bli sett på som en gjeng med bygdetullinger. For de som bor i blokkene i byene. Det har jo også blitt skrevet, oppi Rendalen blant annet, de har jo blitt sett på som med nisse-lue og full pakke. Men det er forvaltninga som er skyld i dette her, for jeg tror at hvis allmennheten fikk greie på at det gikk ni ulver rundt oppi her, så tror jeg at vi hadde fått mer sympati for dette, for det er noe dritt å ha innpå veggene.

(Jeger)

At denne konflikten handler om mer enn bare ulv, var åpenbart for de fleste vi intervjuet, ikke bare de lokale. De neste to sitatene viser at dette var en erkjennelse også hos forskere og forvaltere.

Hvis folk hadde fått lov til å si sin mening om 'skal vi ha ulv her, eller skal vi ikke ha ulv her?', så hadde de kanskje følt at da hadde de fått sagt sin mening, men nå er det liksom sånn at nå skal det være ulv her, og det er det noen andre som har sagt, ikke vi som bor her! Hvis de hadde fått mer følelsen av at de hadde bestemt at det skulle få lov å være ulv her, så tror jeg de ikke hadde vært så grinete.

(Forsker)

Dette er internasjonal storpolitikk, der avtaler er underskrevet, det er bestemt, da får en akseptere det under forutsetning av at det blir gjort det beste ut av det. (...) By- land konflikt har det vært fra dag én, men det en glemmer er at ingen har plassert ulven her, det er ulvens eget valg, så skal en ha ulv her i landet, så må man gjøre det på [denne måten], en kan ikke begynne å utplassere ulv, selv om det går mange rykter om det også.

(Forvalter)

De mange ulempene ved å bo langt ute på bygda kompenseres av naturkvalitetene og friluftslivet, framholder mange. Men med å la Østfold bli ulvesone har distriktet igjen fått lide på bekostning av et ønske fra storsamfunnet. Dette skaper bitterhet blant de som blir berørt av soneringspolitikken, som de opplever som styrt av krefter lang utenfor dem selv.

Utsetting av ulv og andre lyssky virksomheter

For mange av de lokale informantene er det bortimot uforståelig at ulv nå skal få en sentral plass i norsk natur og kanskje særlig nettopp i deres lokalmiljø. Historier om utsetting av ulv, foring av ulv og andre lyssky aktiviteter er viktige i noen informanternes konstruksjon av ulvekonflikten. Disse historiene er ofte ganske vage når det gjelder å plassere ansvaret for slike ugjer-ninger, men noen antar at det er myndighetene (eller sterke krefter med kanaler rett inn i stats-apparatet) som står bak. Mer moderate versjoner framholder at det må være fanatiske miljøver-nere. Felles for dem er at de, på vandrehistoriers vis, hevdes å bygge på faktiske observasjoner. Dette kan være ukjente biler med hundebur om natta, uidentifiserte helikoptre og fly, eller ulvelignende dyr med unaturlig atferd. Det er også et viktig poeng at ulver som observeres ikke er særlig sky, og holder seg nær folk. De oppfører seg ikke som det villmarksdyr vi er vant til tenke at ulven er, og dette tas som et tegn på at de ikke er ville. Slike historier er kjent også fra andre ulveområder i Norge (Krange & Skogen 2001). Spesielt for Østfold er historier der ulvehy-bridene spiller en sentral rolle. Disse dyra framtrer i et særlig mystisk og uhyggelig lys, fordi de på en måte er *unaturlige*. De er også ekstra lette å koble til menneskelig manipulasjon og hem-melige avlsprogrammer.

Så kom jo dette såkalte hybridkullet. Og da var det med var det med en hann. Et beist så stort og fælt visstnok. Det hørtes ut som om det var reine marsboeren! Den skulle visst være enormt stor. Og det ble også bekrefta i fra fylkesmannen. Så plutselig ble den hannen borte. Og hvordan han ble borte, det får folk tenke hva de sjøl vil i hvert fall, men da var det ikke

noen hann her, da var det den alfatispa og så var det valpene. Og så begynte de med merkinga, og plutselig så var det en hann her som kom ifra Hagforsflokken i Sverige, for han hadde jo vært merka året før. Den fant de jo da plutselig oppi Mørk. Jeg syns dette er nesten helt nifst spør du meg.

(Jeger)

Jeg tror at den er satt ut. Det tror jeg for den ulvestammen har eksplodert rett og slett. Så plutselig dukka det opp ulv både her og der. Og den ulven har liksom vært på et lavnivå i mange år, og så skjer det noe. Etter oppførselen å dømme, så er de jo ikke redd for mennesker virker det som. Så, ja, jeg er ganske sikker på at den ulven er satt ut. I hvert fall en del av dem. Men det er klart, helt sikkert noen av dem er naturlige også, men de som er her tror jeg ganske bestemt er satt ut altså. (...) Jeg er ganske sikker på at de veit mye mer inne på Stortinget enn det som vi får greie på. For jeg tror at dette er styrt helt fra toppen av. Men sånt noe er det nesten håpløst å bevise. Da må det være folk inne i det miljøet som angir dem rett og slett. Og det skal mye til altså. (...) Folk har sett at det er blitt sluppet ut ulv. Det er mange påstander om at det har blitt sett. Men de tør ikke stå frem med det, altså. Det er sterke krefter som står bak det, så folk er redd for helsa si hvis de går ut med det. Tror jeg. (...) Det er ting som er veldig godt planlagt, over lang tid. Mange år tilbake. Det virker som at de har alliert seg med folk som sitter oppover i systemet, og kanskje fått folk helt på toppen som er for ulv, eller i utgangspunktet ganske nøytrale som de har påvirket. Og de har planlagt dette her sånn at den ene dekker den andre, det er vanskelig for dem å snu på dette her fordi de har vært med på det sjøl. For at på grunn av at det er såpass lite interesse for egentlig å finne ut om ulven er ekte, så synes jeg at det skinner igjennom altså. Det er helt klart sterke krefter som har vært med på dette her.

(Jeger)

På samme måten er ulvens etablering i tett befolkede Våler noe som vies spesiell oppmerksomhet. Det oppfattes nemlig som lite sannsynlig at ulv fra Sverige har passert de øde skogstraktene lenger øst og tatt seg over Glomma for å slå seg ned akkurat i Våler.⁸ At ulven finnes i Våler, og ikke i på andre sida av Glomma, tas som et tegn på at den er plassert der av mennesker.

Ta Østfoldkartet for dere nå, så har du grensa, Aremark, Rakkestad, Eidsberg, som er noe av det tetteste med hjortevilt på denne sida av Oslo. Det området der, der er det jo enorme mengder. Det er ikke noen som må komme og fortelle meg at den ulven har gått gjennom det koldtbordet der, og så svømt over den kalde elva for å komme hit. Jeg skulle vært med på denne utviklinga jeg med ulven, hvis problema hadde starta på den sida av Glomma. Også bygd seg opp hitover. Men det har begynt i den gale enden.

(Jeger)

Det hele koker igjen ned til at alt er bestemt på forhånd i mektige kretser: Ulven skal tilbake i norsk natur, og Østfold er valgt for å unngå konflikter med en annen sterk gruppe, nemlig sauebøndene. At ulven da dukker opp i Våler, som nylig er erklært ulvesone, mens den skytes for fote i Stor-Elvdal, ses på som et uttrykk for at sauebøndene har fått gjennomslag, og at ulven må plasseres (bokstavelig talt) et sted der det ikke er sau.

⁸ Forskerne, forvaltere og ulveinteresserte sier at det slett ikke er ulogisk at ulven er i Våler. Det er mer mat der, blant annet høyere tetthet av hjortevilt. Ulven søker dit det er mat, og foretrekker ikke villmark hvis det er mer strevsomt der.

Slike historier, eller kanskje vi skal kalle dem sett av *fortolkninger*, er nok mest livskraftige blant menn som er solid forankret i tradisjonell jaktkultur, som er sterkt knyttet til hjembygda, og har valgt en tradisjonell livsstil der. I dag utsettes de for et betydelig kulturelt og økonomisk press i retning av å leve på andre måter, og kanskje andre steder (Skogen 2001a, Krangle 2001). At ulven nå truer det viktigste i livet, nemlig jakta og hundebruken, er for dem nok et eksempel på hvordan bygdefolk behandles av de som bestemmer. For denne gruppa er trolig historiene om utsetting og avl forsøk på å håndtere maktforhold som kan virke abstrakte og kompliserte, på en måte som – etter historiefortellernes egen oppfatning – stiller makta i forlegenhet. Det intro-

duseres handlende, personlige aktører i et felt som ellers virker ugjennomtrengelig, omtrent som Bøygen i Peer Gynt. At såkalte konspirasjonsteorier kan fungere på denne måten, er godt beskrevet i internasjonal litteratur (for eksempel Coombe 1999).

I samme sjanger, men med mindre dramatiske overtoner, finner vi historier om umotivert avlysning av sporingen i 2001 som lokale frivillige skulle vært med på. Det er nemlig en ganske utbredt oppfatning at det var nok snø til gjennomføre sporingen, særlig hvis Fylkesmannens folk hadde vært villige til å vurdere andre tidspunkter enn det som opprinnelig var planlagt. Noen stiller seg uforstående til forvaltningens håndtering av dette, mens andre hevder med styrke at avlysningen var planlagt for å mørklegge bestandstallene.

Det finnes omtrent ikke sporsnø hos oss, det er bare i år det at det har vært helt spesielt, hvor det har vært veldig mye spor. Jeg kan ikke si 100 % hvorfor den [sporinga] ble utsatt, men det var helt komisk, vi synes jo at det var helt komisk. Det var fine forhold og det ble bare utsatt. Og jeg snakker rett ut nå jeg, og jeg tror at årsaken var litt at vi ikke skulle se hvor mange det var. (...) De vil jo prøve å holde disse tallene så lave som mulig, jeg tror at det kan være littegrann med at hvis vi eventuelt skulle få lov til å skyte noen, så ville de være 100% sikre på at det er ulv igjen [etterpå]. Og da [har vi det gående]. For jeg sier det, det hjelper ikke oss om vi får skyte fire ulver, når vi har ni. For det øker bare på hele tida.

(Jeger)

Det har vært overraskende å oppdage hvor sterkt disse forestillingene står. Blant annet er det interessant at selv ikke folk som har relativt nær kontakt med forvaltningen helt avviser alle elementer i historiene. Vi for vår del er heller ikke i stand til å slå bombastisk fast at alt er nonsens og oppspinn. Men det viktigste er å forstå hvilken funksjon historiene har der de fortelles, og hvordan de bidrar til å konstruere rovviltkonfliktene som konflikter mellom godt og ondt, mellom fornuft og galskap, eller til og med mellom undertrykte og undertrykkere.

Forskernes rolle: Forstått som egeninteresse og lojalitet til staten

Vi har sett at det er en utbredt skepsis til rovviltforskningen blant våre informanter. Mange mener at forskningen ikke kan frembringe noe særlig nytt om ulven, mens andre betviler de resultater som presenteres. Folk oppfatter at det er stor diskrepans mellom det forskningen sier om ulvens atferd og det man selv er vitne til i naturen, noe vi tidligere har vært inne på (for eksempel ulven som ikke skulle hoppe over gjerder). Hvorfor forfekter forskerne dette fremdeles, når man lokalt har sett at det ikke er slik, spørres det. Og hvorfor hevder ekspertene til stadighet at antallet er mindre enn det man lokalt vet at det er? Mange har svaret klart. Ulveforskere vil ikke undergrave sitt eget forskningsfelt, og denne egeninteressen vil prege resultatene de kommer med. Staten vil ha ulv i Norge og rovviltforskere vil ha penger til å forske på ulv. Alliansen mellom staten og forskerne oppleves av mange å være helt innlysende, og utgjør en ganske ugjennomtrengelig maktblokk:

Det er klart at hvis jeg var forsker og interessert i ulv, så hadde jeg klart hatt moro av at det kom ulv rundt her jeg bor. Da kunne jeg forske på det her i stedet for at jeg må reise lange veier, kanskje utenlands for å forske på ulv. Det er klart at jeg tror forskere, for eksempel ulveforskere da, har påvirket en del de og.

(Jeger)

Jeg sitter med en veldig følelse av at forskningen driver egentlig litt for forskningens skyld og litt for forvaltningens skyld. For vi vet egentlig alt vi behøver å vite. For vi vet at ulven griper inn i hverdagen på en måte som vi ikke ønsker, og det er det vi havner ut med hver gang. Så det (...) finnes ikke ubesvarte spørsmål egentlig. Så hva skal en da lete etter svaret etter? For folk flest er, ja, vi kan jo si irriterte, da, for ikke å si det stygt. Det finnes atskillig sterkere

uttrykk som dekker det bedre. Over, ja, kanskje rett og slett pengebruk, tidsforbruk, ressursbruk, altså, i den forstand, til egentlig ingen verdens nytte.

(Jeger)

Mange av våre informanter mener at ulven nå nærmest er et ihjelforsket tema, og at mer penger til slik forskning er rent sløseri. Det er imidlertid grunn til å tro at en del av mistilliten til forskningen også skyldes at den ikke gir de svarene folk ønsker seg. Fra andre områder vet vi at også ulvemotstanderne gjerne bruker forskningsresultater og uttalelser fra forskere i sin egen argumentasjon når dette er tjenlig, det vil si når eksempler fra forskning støtter argumentasjonen deres. Da Høgskolen i Hedmark fant ut at ulvene i Koppangsflokken faktisk spiste opp en stor del av årsproduksjonen av elgkalv i sitt område, ble forskerne raskt forfremmet til støttespillere for ulvemotstanden (Krange & Skogen 2001). Det finnes også mange eksempler på at folk leter fram "dissentere" innen forskningen (for eksempel de russiske ulveforskerne) og bruker dem for alt de er verdt, i den grad de støtter opp under synspunkter som går på tvers av de dominerende. Det tidligere omtalte nettstedet "Rovnett" (<http://www.rovnett.org>), som blant annet har lagt ut en del av publikasjonene til Lars Toverud, er et eksempel, og nettstedet til "Aksjon for en ny rowiltpolitikk" (<http://www.rovdyr.org/rovdyr/>) er et annet. Dels er dette selvsagt en jakt på argumenter som kan brukes mot motstanderen på hans hjemmebane, og som dermed antas å ha større gjennomslagskraft. Men, i tråd med det vi har sagt tidligere, kan det også betraktes som ledd i en kulturell motstandskamp mot det som oppleves som maktbruk og kulturelt hegemoni.

10 Muligheter og barrierer

Så langt har denne rapporten kanskje vært nedslående lesning. Vi har beskrevet en situasjon preget av mistillit mellom sentrale aktører, og vi har pekt på forbindelsene mellom rowiltkonfliktene og samfunnsmessige spenninger på et nivå som ligger langt utenfor rowiltforvaltningens kontroll. Men selv om situasjonen derfor kan virke fastlåst, er det likevel mulig å gjøre flere grep som kan bringe utviklingen i riktig retning. Her vil vi komme med en del forslag basert på studiens hovedfunn. Noen av disse burde være enkle å prøve ut, gitt at de nødvendige ressurser er til stede. Andre rører ved noen grunnleggende prinsipper i rowiltforvaltningen, og settes fram mer som temaer for diskusjon – men etter vår oppfatning helt nødvendig diskusjon.

I en konflikt er det alltid minst to parter. Om en vil dempe konfliktnivået, kan det derfor synes opplagt at det må "gjøres noe" med mer enn én part. I tilfeller der det er, eller oppleves å være, betydelig maktskjevhet, kan det imidlertid være mest hensiktsmessig å konsentrere seg om de aktører som har størst mulighet til å endre sin praksis, og som har størst mulighet til å påvirke rammene for dialogen. Ulvekonfliktene i Indre Østfold er etter vår oppfatning av en slik karakter. Selv om både forskere og forvaltere sikkert kan føle avmakt i forhold til den vanskelige situasjonen de befinner seg i, er det først og fremst disse, og ikke minst de myndighetsorganer som legger føringer for deres virksomhet, som er i posisjon til å forandre "spillets regler", så å si. Derfor er våre betraktninger nedenfor i all hovedsak innrettet mot disse aktørene – inkludert det politiske beslutningsnivået.

Her støtter vi oss ikke bare til egne funn, men også til konklusjoner i internasjonal forskning. En rekke studier av opplevelse av såkalt "procedural justice" ("prosessrettferdighet") viser at enkeltpersoner og organisasjoner som deltar i en beslutningsprosess, og opplever at de kan påvirke den, oftest blir mer tilfredse både med prosessen og med utfallet av den. Etter en rekke studier konkluderte Thibaut & Walker (1975) at folks oppfattelse av graden av rettferdighet var avgjørende for deres vurdering av en beslutningsprosess, og at muligheten for innflytelse og kontroll over prosessen var viktig for oppfattelsen av rettferdighet. Denne modellen har siden blitt støttet av en lang rekke undersøkelser i næringsliv, rettsvesenet, politikk og forvaltning. Har folk innflytelse, betrakter de også vedtakene som mer rettferdige, tilfredsstillende og akseptable, og de får et mer positivt syn på personer som til sist fatter en avgjørelse. En norsk undersøkelse blant sauebønder, naturforvaltere og biologer viste at den førstnevnte gruppen (i forhold til de to andre gruppene) uttrykte en såkalt ytre kontroll-lokus. Dette innebærer at sauebøndene opplevde større grad av makteløshet overfor samfunnsutviklingen, og hevdet ofte at det er lite vi kan gjøre for å påvirke den, at vi er ofre for krefter vi ikke kan kontrollere, og lignende (Bjerke m.fl. 2000). Forskere har identifisert flere faktorer (enn kontroll) som påvirker opplevd prosess-rettferdighet. I vurderinger av aktører innenfor rettsvesenet fant Tyler (1988) at også faktorer som folks opplevelse av aktørenes ærlighet, etiske standard, evne til å være upartiske, og mulighet for feilkorrigerende var viktige. Opplevd rettferdighet har også vært studert i miljøsaker, for eksempel i diskusjonen om vannmangelen i California i 1991 (Tyler & Degoe 1995). Folk var mer villige til å følge anmodningene fra myndighetene hvis disse fulgte avgjørelsesprosesser som ble opplevd som rettferdige. I tillegg var det viktig at folk aksepterte myndighetenes legitimitet, hadde tillit til dem, og at folk hadde en klar forpliktelse og tilknytning til lokalsamfunnet. Lokal medvirkning kan legge grunnlaget for at folk oppnår innflytelse og kontroll, og for at de får et bedre grunnlag for å vurdere om prosesser er rettferdige. Medvirkningen må imidlertid være reell for å ha disse virkningene.

Shindler og Aldred Cheek (1999) konkluderte en omfattende gjennomgang av nordamerikansk forskning med å sette opp følgende suksesskriterier for "medvirkningsorientert" forvaltning:

- Prosessene bør ha genuin lokal forankring, helst ikke implanteres utenfra. Det bør utvikles varige relasjoner mellom aktører.
- Åpenhet og fleksibilitet. Reell integrering av folkelig kunnskap og lokale forslag.
- Håndgripelige resultater.
- God service fra forvaltningens side, og tilstrekkelig ressurstilførsel til frivillige organisasjoner og andre lokale deltakere

Vi vil sterkt understreke at vi ikke har ambisjoner om å beskrive tiltak som tar sikte på å dempe alle slags konflikter rundt ulven. Vi tar utgangspunkt i de gruppene vi har studert i dette prosjektet, og skisserer tiltak som kan bedre samarbeidsforholdene mellom dem. Likevel vil enkelte foreslåtte tiltak være av en slik art at de kan tenkes å ha en bredere effekt. Vi vil også peke på problemer som bare kan avhjelpes gjennom større politiske grep, og hvor alle tenkelige strategier vil være omstridte på en eller annen måte. Det sier seg selv at slike problemfelt, som for eksempel soneringspolitikken, berører langt flere grupper enn de vi har vårt primære fokus på her.

Praktisk samarbeid

Lokale aktører må i større grad trekkes inn i de aktivitetene som drives av forskere og forvaltere, selv om dette i noen tilfeller kan virke "forstyrrende" i forhold til aktivitetenes opprinnelige målsetting, eller til en viss grad komme i konflikt med den. Målsettingen bør imidlertid utvides til også å omfatte det å etablere et godt forhold til lokalbefolkningen, om mulig for å redusere eller forebygge konflikter. Dette kan rimeligvis ikke gjelde absolutt alle aktiviteter, men det bør gjelde flere enn i dag, og ikke minst de mest iøynefallende, som jakt/skadefelling, innfangning, og radiopeiling. Aktivitetene må legges opp slik at dette *blir* mulig, selv om forskningsmessige eller forvaltningsmessige hensyn ikke nødvendigvis tilsier en slik løsning.

Vi vet at de store sporregistreringene i Hedmark har vært organisert på en noe annen måte enn i Østfold, og at de har en annen historie der. Hovedforskjellen er at NJFF, gjennom både fylkeslag og lokallag, har hatt en mye mer sentral rolle. Det var fylkeslaget som tok initiativet til å få i gang sporingene, og som nå står for det meste av praktisk organisering (med økonomisk støtte fra Fylkesmannen, og i samarbeid med Fylkesmannen og forskningsmiljøer). Dermed ligger det også til rette for å trekke de lokale JFF inn i selve sporingsarbeidet, og i Hedmark er det disse som utgjør ryggraden i denne virksomheten. Dette bidrar etter alt å dømme til å gi registreringene, og de bestandstallene de resulterer i, en sterkere legitimitet enn det vi har sett i Østfold. Vi må imidlertid understreke at det ikke er gjennomført noen særlig omfattende evaluering av sporregistreringene i Hedmark, slik at det ikke må trekkes for bastante konklusjoner av denne sammenligningen (se likevel Skogen & Krange 2001).

Kanskje kan et slikt samarbeid mellom fylkeslag og lokallag av NJFF på den ene sida og forvaltning og forskning på den andre være verdt å prøve i Østfold også. Vi må imidlertid understreke at enkelte faktorer kan bidra til å gjøre dette vanskeligere enn det har vært i Hedmark. En ting er selvfølgelig at samarbeidsklimaet er såpass dårlig nå, og at dette blant annet kommer til uttrykk i en uvilje mot nettopp å delta i sporinger. JFF har heller ikke hatt noen spesielt sentral plass i arbeidet med sporinger hittil, og vi vet lite om hvordan fylkesleddet i organisasjonens stiller seg til en mer aktiv rolle i framtida. Viktigst er nok likevel sammenhengen (eller mangel på sammenheng) mellom bestandsestimater og "aktiv forvaltning", det vil si jakt. I Hedmark var det uenighet om kvotene i gaupejakta som var den mest konkrete grunnen til at NJFF ønsket bedre oversikt over gaupebestanden, og gaupekvotene er stadig sterkt i fokus når de årlige registreringene gjennomføres. Gaupejakta er blitt populær i Hedmark, trolig både fordi det er spennende jakt og fordi det gir jegerne en opplevelse av kontrollere bestanden av et potensielt problematisk rovdyr. Mange jegere har derfor en sterk interesse av å få fastsatt "riktige" (les høye nok) gaupekvoter. Det er altså en sterk kobling mellom registreringene og jakt/bestandsregulering, som trolig er svært viktig for den oppfatningen mange lokale frivillige har av dette tiltaket. En tilsvarende kobling er foreløpig vanskelig å se for seg i Østfold. En grunn til dette er at gaupejakta har mye mindre betydning enn i Hedmark. Samtidig er det altså slik at det rovdyret de fleste er interessert i, og som også har vært mest i fokus i forbindelse med sporing, nemlig ulven, ikke kan jaktes slik situasjonen er i dag. Dette oppgis da også å være en viktig grunn til uviljen mot videre deltakelse hos mange av våre informanter. Dette problemet vil vi vende tilbake til seinere.

Dialog

Det må legges vekt på dialog med lokale aktører. Dette er en toveis prosess, og ikke det samme som *informasjon*. Imidlertid er også informasjon en viktig komponent, og da tenker vi først og fremst på informasjon om *aktivitetene* knyttet til forskning og forvaltning. Dette er noe annet enn folkeopplysning om ulvens biologi. Slik situasjonen er nå, vil såkalt "nøytral", forskningsbasert "informasjon" om ulvens atferd, antall, osv., trolig falle på steingrunn i viktige grupper. Dette har, som vi har sett, flere grunner: Tilliten til forvaltere og forskere er tynnslett, og – kanskje viktigere – våre informanter oppfatter seg selv som alt annet enn kunnskapsløse. De mener at de *har* kunnskap, men at denne kunnskapen blir ignorert og nedvurdert. For at mennesker skal absorbere informasjon, må denne informasjonen dels oppfylle et følt behov, og dels unnlåte å utfordre viktige identitetsbærende verdier. Belæring om hvordan rovdyr *egentlig* er oppfyller ikke dette kravet hos viktige lokale aktører, det kan tvert imot virke sterkt utfordrende. At det er slik, er trolig frustrerende for de som mener å sitte inne med sann og offentlig autorisert kunnskap. Men erfaring fra andre områder, som for eksempel helseopplysning, har vist oss at befolkningsgrupper som ikke har tillit til avsenderne av et budskap, eller som føler at verdifull livsstil trues, de hører ikke på.

Mer aktiv informasjon om selve den aktiviteten som drives i området, og om forvalternes og forskernes egen forståelse av sin rolle i rovviltforvaltningen, er derimot noe som etterlyses av flere informanter, og som kanskje kan bidra til å bygge opp et tillitsforhold som også gir grunnlag for en mer aktiv dialog om selve *dyret* enn det vi ser i dag, enten dette gjelder bestandsstørrelse, atferd, eller andre ting.

Rovviltkontaktene

Rovviltkontaktene har en viktig mellomposisjon, og nyter stor tillit i lokalmiljøet. Tilliten kan skyldes ulike faktorer. En mulig årsak kan blant annet være at rovviltkontaktene oppfattes som klart atskilte fra SNO og Fylkesmannen, og dermed ikke som en del av det statlige forvaltningsapparatet. Det er liten tvil om at rovviltkontaktenes bakgrunn, deres personlige egenskaper og det faktum at de nettopp befinner seg i en mellomposisjon i systemet har stor betydning. Selv om rovviltkontaktene selv av og til føler at de ikke har god nok kontakt med sentrale forvaltningsledd, er det ingen tvil om at en også i Fylkesmannens miljøvernavdeling har høye tanker om dem. Rovviltkontaktene ser således ut til å ha svært stor betydning for den beskjedne kommunikasjon som foregår mellom forvaltning og viktige grupper i lokalbefolkningen. En utvidet satsing på dette aller ytterste leddet i forvaltningsapparatet fortøner seg derfor som en fornuftig framgangsmåte. Det kunne medføre at kunnskap som er utviklet i et skjæringsfelt mellom praktisk erfaring og forskningsbasert viten får en mer sentral plass. På denne måten ville man også kunne utnytte en helt sentral kompetanse, nemlig evnen til å snakke med folk på deres egne premisser. Man ville også gi en enda mer sentral plass til et sjikt som potensielt har gode kanaler begge veier. Dette ville ikke minst muliggjøre en mer effektiv formidling av "folkelige" perspektiver til forvaltningen – forutsatt at kanalene holdes tilstrekkelig åpne for dette, muligens i en viss motsetning til situasjonen i dag.

Innsatsområder

Både forvaltning og – ikke minst – forskning bør prioritere forskningstemaer som folk er opptatt av lokalt, og bestrebe seg på å utvikle tiltak som kan avhjelpe disse. Å vise interesse for å forsøke kan kanskje være like viktig som selve resultatet. Et godt eksempel på dette er nettopp den fluktdistanseproblematikken som forskerne fra NLH/SKANDULV fortalte oss at de ville sette i gang å studere. Et viktig moment er også at lokalbefolkningen bør involveres i slike prosjekter, slik vi også fikk inntrykk av at det lå til rette for når det gjaldt fluktdistanse. Hvorvidt dette faktisk skjer i forbindelse med studiet av dette temaet, gjenstår imidlertid å se. Et annet tema vi

antar at mange ville være interessert i å få belyst, er forholdet mellom ulv og hund. En dialog med lokale interessegrupper ville sikkert avdekke enda flere spørsmål som forskningen og forvaltningen kunne fokusere sterkere på – forutsatt at de har ressurser til å gjøre det.

Nye grupper

Vi holder fast ved at de gruppene vi har intervjuet vil være sentrale i et eventuelt tettere samarbeid i framtida. Imidlertid er det ønskelig at også andre grupper kan involveres, for eksempel skolen, og andre frivillige organisasjoner enn jeger- og fiskerforeninger og utmarkslag. Dette kan bidra til å nyansere bildet av massiv lokal ulvemotstand, og på noe sikt legitimere en mer åpen holdning til ulv som innslag i den lokale naturen. Så fremt jegerinteressene kan inkluderes i større grad enn i dag, bør det også være en målsetting å få med de ulveinteresserte. På kort sikt kan dette bli vanskelig, men dersom en fungerende samarbeidsrelasjon er etablert i forhold til jegermiljøene, bør dette kunne balansere de ulempene samarbeidet med de ulveinteresserte antas å kunne gi for det generelle lokale samarbeidsklimaet.

Ressurser

I beskjedent omfang kan noen tillempninger skje på kort sikt, uten andre endringer enn en justering av den strategi man følger i dag. Men på sikt er det et problem at verken forskning eller forvaltning normalt har de ressurser som skal til for en mer vidtgående endring av måten en samarbeider med lokale aktører på. Skal vi komme noen vei med disse problemene, må trolig både forvaltning og forskning tilføres kompetanse og økonomiske ressurser som setter dem i stand til å jobbe mer planmessig med kommunikasjon og kontakt. De vil først og fremst trenge *tid* til å jobbe med dette, og det kan bare sikres gjennom avlastning for andre oppgaver og tilførsel av personellressurser. Vi antar at noe veiledning også vil være på sin plass. Da tenker vi ikke bare på veiledning som kan gis av samfunnsforskere og andre eksperter på kommunikasjon, men også på råd fra kolleger innen rovviltforskning og forvaltning (i inn- og utland) som har "suksesshistorier" å komme med – for vi har et klart inntrykk av at slike også finnes. Etablering av fora for utveksling av erfaringer, der også rovviltkontakter og ressurspersoner utenfor forskning og forvaltning trekkes in, kan være et annet tiltak å prøve ut.

Bevilgende myndigheter, enten de har ansvaret for forvaltning, forskning eller begge deler, må i framtida ta hensyn til dette behovet. Nøyaktig ressursbehov bør klarlegges i samarbeid med de som kjenner situasjonen lokalt, samtidig som den samfunnsvitenskapelige kompetanse som etterhvert utvikles bør utnyttes. Viltforskere bør også bake inn kostnader til samfunnskontakt og tilrettelegging for samarbeid i sine søknader om forskningsmidler – og forskningsrådet og andre som gir penger til forskning bør være imøtekommende overfor dette behovet.

De store linjene i ulveforvaltningen

Så mye snakk om relasjoner mellom aktører kan trekke oppmerksomheten vekk fra det enkle faktum at konfliktene har en høyst materiell kjerne: Ulven tar hunder, sauer og jaktbart vilt, og dens nærvær virker skremmende på en del mennesker. Det er vanskelig å tenke seg at disse problemene skal opphøre (selv om man muligens kan få en tilvenningseffekt som kan redusere frykten for ulv). Det er også viktig å ha klart for seg at de gruppene som rammes hardest i Østfold, nemlig jegere, hundefolk og engstelige turgåere, ikke omfattes av noen erstatningsordninger (unntatt en viss økonomisk kompensasjon for hunder som drepes under utøvelse av jakt) eller forebyggende tiltak. Dette står i skarp kontrast til situasjonen for sauebønder, som får betydelig økonomisk kompensasjon for tap og tilbud om ulike opplegg for skadeforebygging. I Østerdalen skal det nå til og med prøves ut en ordning med økonomisk kompensasjon for tapte inntekter fra elgjakt, slik at heller ikke grunneiere skal bli skadelidende. Vi diskuterer ikke gode og dårlige sider ved slike ordninger her, men konstaterer at ingen av dem når fram til indre

Østfold, med unntak av de meget få husdyrbrukere som har lidd tap på grunn av ulven (og like få jegere som har oppnådd erstatning for drepte hunder).

Et tiltak som kunne lette trykket, i Østfold og sikkert andre steder, er åpenbart ulvejakt. Som vi har beskrevet tidligere, ga flere av våre informanter uttrykk for at situasjonen ville bli mindre uutholdelig om lokale jegere kunne jakte ulv, enten dette gjaldt uttak av "problemindivider" eller alminnelig jakt. Jakt vil for det første bidra til å begrense veksten i bestanden, eller til og med redusere den i enkelte områder. For det andre kan det være at jakt vil gjøre ulven mer sky, slik at møter mellom ulv og menneske blir sjeldnere. Det er i hvert fall en utbredt oppfatning blant våre informanter at det vil gå slik. Dermed vil jakt virke direkte inn på konfliktens materielle kjerne, nemlig ulvebestanden. Men jakt kan også ha en viktig funksjon på et annet nivå, ved at den gir lokale aktører en følelse av å handle aktivt for å bringe en problematisk situasjon under kontroll. Som vi har sett, er følelsen av umyndiggjøring og avmakt på eget territorium noe av det verste våre informanter opplever, og det er liten tvil om at en mer aktiv rolle for lokale jegere kunne avhjelpe dette et stykke på vei.

Men, som vi vet er det ingen enkel sak å få satt i gang ulvejakt i Østfold. Fylket ligger innenfor forvaltningssonen, og der skal det som hovedprinsipp ikke felles ulv før bestanden har blitt vesentlig større enn i dag. I forbindelse med innføring av lisensjakt fra 2002, vil det kanskje også bli åpnet det også for et visst uttak innefor sonen, men trolig på strenge vilkår. Det er derfor usikkert om det kan felles ulv i Våler med det første, og om det lar seg gjøre, vil det mest sannsynlig bli i et så begrenset omfang og etter så mye om og men at det neppe vil oppleves som noen særlig lettelse blant lokale jegere.

Dette tvinger oss til å reise et viktig prinsippsspørsmål: De fleste, også ulveforskere, er enige om at uttak i den størrelsesorden vi så i Stor-Elvdal vinteren 2001 er forsvarlig, og ettersom bestanden øker, vil formodentlig også uttaket kunne økes. Er det da en selvfølge at dette bare skal skje i områder med sau? Vårt bestemte inntrykk er at konfliktnivået er minst like høyt i Østfold som i Østerdalen, til tross for at sauenæringas betydning er minimal. Det vil si at konfliktemaer som det i dag praktisk talt ikke finnes kompensasjonsordninger for, er i stand til å drive konfliktnivået til høyder som helt klart er skadelige for forholdet mellom lokale aktører og forvaltning, forskning og miljøorganisasjoner, og kanskje også for lokalsamfunnet selv. De områdene som ulven skal få lov å etablere seg i, har trolig flere lokalsamfunn som ligner på Våler enn på Stor-Elvdal. Dermed må vi vente at denne typen konflikter kan utvikle seg mange steder, om ulven virkelig etablerer seg over store deler av det "tillatte" området. For oss er det vanskelig å se at det er *opplagt* at disse konfliktene er mindre alvorlige enn de vi ser i områder med sau. Faktisk er det diskutabelt om sauenæringas problemer i det hele tatt er noen hoveddrivkraft i ulvemotstanden. En undersøkelse fra Østerdalen tyder for eksempel på at slike faktorer som vi har pekt på i denne rapporten er viktigere også der (Krange & Skogen 2001).

Beslutningstakere, og fagfolk som leverer premisser til disse, står derfor overfor et dilemma som må håndteres på en eller annen måte: En ulveforvaltning der "avbøtende tiltak" (for å hente et uttrykk fra planterminologien) nokså ensidig er innrettet mot næringsvirksomhet – hovedsakelig sau men etter hvert også jaktutleie – resulterer i et forvaltningsregime som kan gjøre det vanskelig å sette inn effektive tiltak i områder der slike interesser er lite berørt, men hvor konfliktnivået kan være høyt. I framtida vil ulven spre seg til flere og flere slike områder, og i disse områdene vil ulvejakt – som vi vurderer som et viktig konfliktdempende tiltak – bare kunne drives i svært beskjedent omfang, og etter en nøye vurdering fra myndighetenes side. Å åpne for jakt i noe større omfang innenfor sonene er neppe aktuelt så lenge ulven er så å si fredløs utenfor. Da kan det bli vanskelig å opprettholde noen ulvebestand i Norge. Alternativet er derfor å legge noe mindre vekt på næringsinteressene, oppheve sonene i dagens utgave, og innføre lisensjakt med kvotebegrensninger over det meste av landet – men gjerne unntatt de mest sauetette områdene på Vestlandet, slik praksis er når det gjelder gaupe. Det er fri gaupejakt på Vestlandet, men kvotebegrensninger andre steder. En slik ordning ville muligens gjøre at ulvejakt etter hvert ble en attraktiv jakt. For gaupa har jakta etter alt å dømme medført at arten er mindre kontroversiell i jegermiljøene enn før (Skogen & Krange 2001). Med forbehold om at

gaupe og ulv er svært forskjellige, og at jakta må drives på ulike måter, kunne en tenke seg en slik utvikling også for ulven, i hvert fall på noe sikt. Om soneringspolitikken skulle endres i en slik retning, ville lisensjakt måtte suppleres med økt jaktintensitet eller målrettet uttak av "problemindivider" (om slike kan identifiseres) i forbindelse med et uakseptabelt omfang av skade på bufe eller andre akutte problemer.

Vi er klar over at dette er kan være kontroversielt, og vi vil ikke argumentere hardt for endringer i den retningen vi har skissert her. Imidlertid mener vi det er viktig å være klar over at alle strategier har sine omkostninger. Den som følges i dag, hvor den mest sentrale målsetningen er å beskytte næringsinteresser i utmarka ved hjelp av en streng soneringspolitikk, har omkostninger i form av økt konfliktnivå – eller i hvert fall svekkede muligheter til konfliktreduksjon – i områder som ikke har viktige næringsinteresser å beskytte. Vårt hovedpoeng er at dette kan føre til en uheldig utvikling i de områdene der ulven skal få lov til å etablere seg. Disse områdene er valgt fordi ulven ikke truer næringsinteresser der, men som vi har sett; dette er absolutt ingen garanti for at den vil bli godt mottatt. Faktisk ser det ikke ut til å være noen klar sammenheng mellom trusler mot næringsinteresser og konfliktenes omfang og intensitet.

Selv om en skulle velge å utsette eventuelle større forvaltningsgrep, mener vi uansett at de mindre dramatiske forslagene vi har satt fram her bør være verdt å prøve. Vi kan ikke vite hvor effektive de vil være, særlig ikke på kort sikt, men vi mener å ha gitt gode, forskningsbaserte argumenter for å prøve en kombinasjon av tiltak som peker i den retningen vi har skissert.

11 Referanser

- Aronson, Å., P. Wabakken, H. Sand, O.K. Steinset og I. Kojola. 2000. *Varg i Skandinaviens Statusrapport for vinteren 1999/2000*. Høgskolen i Hedmark, Oppdragsrapport nr 2-2000.
- Bath, A. 2000. *Human dimensions in wolf management in Savoie and Des Alpes Maritimes, France. Results targeted toward designing a more effective communication campaign and building better public awareness materials*. A Large Carnivore Initiative for Europe report. [online] URL: <http://www.large-carnivores-lcie.org/frenchreport.pdf>.
- Bath, A. og A. Majic. 2001. *Human dimensions in wolf management in Croatia. Understanding attitudes and beliefs of residents in Gorski kotar, Lika and Dalmatia toward wolves and wolf management*. A Large Carnivore Initiative for Europe report. [online] URL: <http://www.large-carnivores-lcie.org/CroatianReport13.pdf>.
- Bjerke, T. og B. Kaltenborn. 2000. *Hodninger til ulv. En undersøkelse i Hedmark, Østfold, Oslo og Akershus*. NINA Norsk institutt for naturforskning, Oppdragsmelding 671.
- Bjerke, T., O. Reitan og S.R. Kellert. 1998. Attitudes toward wolves in Southeastern Norway. *Society and Natural Resources*, 11, 169-178.
- Bjerke, T., J. Vittersø og B.P. Kaltenborn. 2000. Locus of control and attitudes to large carnivores. *Psychological Reports*, 86, 37-46.
- Blumenthal, D. og J. L. Jannink. 2000. A classification of collaborative management methods. *Conservation Ecology* 4:13. [online] URL: <http://www.consecol.org/vol4/iss2/art13>.
- Coombe, R.J. 1999. The demonic place of the "not there": Trademark rumors in the postindustrial imaginary. I A. Gupta & J. Ferguson (red.) *Culture, power, place*. Durham: Duke University Press.
- Cotgrove, S. og A. Duff. 1980. Environmentalism, middle-class radicalism and politics. *Sociological Review*, 28, 333-351.
- Eckersley, R. 1989. Green politics and the new class: Selfishness or virtue? *Political Studies*, 36, 205-223.
- Fylkemannen i Østfold, Miljøvernveddelingen. 2001. *Ulv og husdyr*. [online] URL: <http://www.ulv-ostfold.net/artikkel.asp?id=258>
- Guldvik, I. og T. Arnesen. 2001. *Med rovdyr og politikk i utmarka. Evaluering av rådgivende utvalg for rovviltforvaltning og forsøk med rovviltneemnder*. Østlandsforskning, ØF-rapport nr 02/2001.
- Krange, O. 2001. *Forced to be reflexive. Young working-class hunters between wolves and modernity*. Paper presentert på XIX Congress for Rural Sociology, 3.-7. september 2001, Dijon, Frankrike.
- Krange, O. og K. Skogen. 2001 (under utarbeidelse). *Naturen i Stor-Elvdal og det sosiale landskapet. En minirapport fra prosjektet "Konfliktlinjer i utmarka"*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Temahefte.
- Kriesi, H. 1989. New social movements and the new class in the Netherlands. *American Journal of Sociology*, 94, 1078-1116.
- Morrison, D.E. og R.E. Dunlap. 1986. Environmentalism and elitism: A conceptual and empirical analysis. *Environmental management*, 10, 581-589.
- Primm, S.A. og T.W. Clark. 1996. Making sense of the policy process for carnivore conservation. *Conservation Biology* 10, 1036-1045.
- Shindler, B., og K. Aldred Cheek. 1999. Integrating citizens in adaptive management: a propositional analysis. *Conservation Ecology* 3:9 [online] URL: <http://www.consecol.org/vol3/iss1/art9>.
- Skogen, K. 1996. Young environmentalists: Post-modern identities or middle-class culture? *The Sociological Review*, 44, 452-473.
- Skogen, K. 2001a. Who's afraid of the big, bad wolf? Young people's responses to the conflicts over large carnivores in Eastern Norway. *Rural Sociology*, 66(2), 203-226.
- Skogen, K. 2001b. Risiko i et trygghetssamfunn. En hverdagshistorie fra Trysil. *Sosiologisk Tidsskrift*, 9, 211-232.
- Skogen, K. og O. Krange. 2001. Adapting Adaptive Management to a Cultural Understanding of Land Use Conflicts. Innsendt til *Society and Natural Resources*.

- Snerte, K. 2001. *Ulvehistorier*. Oslo: Det norske samlaget.
- Stortingsmelding nr. 35 (1996-97): *Om rovviltforvaltning*.
- Strandbu, Å. og Skogen, K. 2000. Environmentalism among Norwegian youth – Different paths to attitudes and action? *Journal of Youth Studies*, 3, 189-209.
- Tyler, T.R. 1988. What is procedural justice? Criteria used by citizens to assess the fairness of legal procedures. *Law & Society Review*, 22, 103-135.
- Tyler, T.R. og DeGoey, P. 1995. Collective restraint in social dilemmas: Procedural justice and social identification effects on support for authorities. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 482-497.